

KOVÁCS ATTILA*

Drúzok és államiság a Közel-Keleten

A vallási és etnikai csoportok helyzete a Közel-Keleten a történelem folyamán sosem volt feszültségmentes. Időről-időre a kiélezett politikai, háborús vagy társadalmi válsághelyzetekben általában a kisebbségek, mint a társadalom legsebezhetőbb szegmense, könnyen a konfliktusok célkeresztjében találták magukat. Nem történt ez másként az ún. arab tavaszt követően kibontakozó konfliktusokban sem. Bár a különböző közösségek ezeket a konfliktusokat mind másként élték meg, mégis azok a túlélési stratégiák, amiket a közel-keleti kisebbségek a történelem folyamán alkalmaztak, most is meghatározták e közösségek helyzetét és szerepét.

A Közel-Kelet kutatása is nagy figyelmet szentel a térség kisebbségeinek vizsgálatának,¹ hiszen azok története és a közel-keleti folyamatokban játszott szerepe mintegy indikátorként szolgál a régióban zajló, sokszor meglehetősen összetett történések jobb megértéséhez. Ezen közösségek között sok szempontból kivételes

* A szerző vallástörténész az Összehasonlító vallástudomány tanszéken, a pozsonyi Comenius Egyetemen. E-mail: attila.kovacs@uniba.sk.

¹ L. Castellino, Joshua – Cavanaugh, Kathleen A.: *Minority Rights in the Middle East*. Oxford: Oxford University Press, 2013.; Longva, Anh Nga – Roald, Anne Sofie (eds.): *Religious Minorities in the Middle East: Domination, Self-Empowerment, Accommodation*. Leiden – Boston: Brill, 2017.; Nisan, Mordechai: *Minorities in the Middle East: A History of Struggle and Self-Expression*. Jefferson – London: McFarland & Company, 2002.; Zabad, Ibrahim: *Middle Eastern Minorities: The Impact of the Arab Spring*. New York: Routledge, 2017. A problémát komplex módon Közép-Európában mindeddig csak a cseh kutatás dolgozta fel: Gebelt, Jiří (ed.): *Ve stínu islámu: Menšinová náboženství na Blízkém východě* (Az iszlám árnyékában: kisebbségi vallások a Közel-Keleten). Praha: Vyšehrad, 2017.

helyet foglal el egy kicsi, de meghatározó etnikai-vallási csoport: a drúzok.

A drúzok: etimológia és alapfogalmak

Maga a drúz elnevezés (arab. *durúz* vagy *drúz*, egyes számban *drúzi* vagy *derzi*) a vallás egyik alapítójának és terjesztőjének, Muhammad ad-Darázínak (lásd lejjebb) a nevéből származik. Ezt az elnevezést sokszor gúnyosan vagy lekicsinylően használták a történelem folyamán, de ma már maguk a drúzok is megbékéltek vele. A csoportot az alapítójukról al-Hákim fátimida kalifáról nevezték még *hákimijának* is, de maguk a drúzok „egyistenhívőknek” vagy „unitáriusoknak” (arab. *muvaḥhidún* vagy *ahl at-tauhíd*, „az egyistenhit népe”) nevezik magukat. Ennek az az oka, hogy a csoport vallási tanításának központjában az „isteni egység” (*tauhíd*) eszméje áll. Mindamellet a drúzokat a szunnita és a többségi síita, de elsősorban a szalafita és más iszlamista csoportok dogmatikailag elfogadhatatlannak és szélsőségesnek (*ghulát*), az iszlámon kívül állónak,² sőt egyes esetekben akár istentagadónak (*zindíq*) tekintik,³ bár akadnak olyan muszlim vallástudósok is, akik a drúzokat az iszlám szerves részének tartják.⁴

² Ezen a nézeten volt a klasszikus muszlim szerzők közül például Muhammad ibn ‘Abd al-Karím as-Sahrasztáni (1086–1153), l.: Shahrastani, Muhammad b. Abdulkarim: *Muslim Sects and Divisions: The Section on Muslim Sects in Kitab al-Mílal wa ‘l-Nihal*. London: Kegan Paul International, 1984, 163–167.; a modern szerzők közül például Muhammad Rasíd Ridá (1865–1935), és az legtöbb szaúdi vallási vezető. L.: Hazran, Yusri: *Heterodox Doctrines in Contemporary Islamic Thought: The Druze as a Case Study. Der Islam*, vol. 87. 2012. 236–245.

³ Elsősorban Taqí ad-Dín Ahmand Ibn Tajmíja (meg. 1328), aki szent háborút is hirdetett a drúzok ellen és Hajr ad-Dín ar-Ramlí (1585-1671). Az iszlamista álláspontokhoz l.: Al-Tamimi, Aymenn Jawad: *Islamic State Treatise: Ruling of Shari’a on the Shi’a Sects*. Blog. July 18, 2017.

<http://www.aymennjawad.org/20083/islamic-state-treatise-ruling-of-sharia-on> (letöltés ideje: 2017. október 28.), az ún. Iszlám Állam (*Dá’is*) vallási kisebbségekre vonatkozó nézeteiről l.: Arany Anett – N. Rózsa Erzsébet – Szalai Máté: *Az Iszlám Állam kalifátusa: Az átalakuló Közel-Kelet*, Budapest: Osiris – KKI, 2016. 217-219.

⁴ Az egyik legfontosabb kivétel az al-Azhar nagy imámja, a 20. század egyik legnagyobb szunnita vallástudósa Mahmúd Saltút sejk (1893-1963), aki 1959-ben közzétett fatwájában a síitákat, az *alawí-nuszajrí* és a drúz közösséget is

A drúz etnikai-vallási közösség története, vallási hiedelmei és hagyományai az európai keletkutatást már a 18. század óta nagyon érdekelte. Így a kutatások mára meglehetősen jól ismerik a drúzek ezoterikus vallási hiedelmeit és a közösség felépítését, valamint szokásait, a drúz történelmet és a csoport vallási-dogmatikai fejlődésének menetét stb. Ezekben a kérdésekben legalábbis biztosabb talajon állunk, mint a térség más kisebbségi vallásai – a *nuszajri-alavi*, *alevi*, vagy akár a *jazidi* közösség – esetében. Ennek ellenére, mint azt a kérdés egyik legjobb ismerője – maga is a drúz közösség tagja – Samy S. Swayd állítja, még sok a megválaszolatlan kérdés ezzel a kicsi, zárt, mégis meglehetősen tagolt és sokrétű vallási-etnikai csoporttal kapcsolatban.⁵

A drúzek manapság is sok vallástudós, antropológus, történész, politológus stb. érdeklődésének és kutatásának a középpontjában állnak. A kérdés komplex vizsgálatára 1978-ban New Yorkban megalakult a *Druze Research and Publications Institute*,⁶ majd 1998-ban a Kaliforniai Egyetemen (UCLA) létrejött az *Institute of Druze Studies*,⁷ ez az intézet adja 2000-től ki a téma legfontosabb tudományos folyóiratát a *Journal of Druze Studies* címen, végül 1999-ben Londonban és a bejrúti Amerikai Egyetemen megkezdte működését a *Druze Heritage Foundation*.⁸

Ami a drúzek lélekszámát illeti, nincsenek pontos adataink, de a mérvadó becslések szerint⁹ számuk összesen mintegy kétmillióra tehető. A drúz identitás meglehetősen összetett. Ami a nyelvi identitást illeti, a Közel-Keleten és a diaszpórában élő drúzek többsége arabul beszél, leginkább levantei dialektusban. Sokan közülük az arab mellett jellemzően különféle második nyelveket

beleértve az iszlám részének, s ezen belül egy vallásjogi iskolának tekintette a sok közül. A fatwa angol változatát l.

<http://sunniantdshia.com/wp-content/uploads/2012/02/azhar1.jpg> (letöltés ideje: 2017. október 10.). A legfontosabb szerzőkről, akik az iszlám részének tekintik a drúzeket l.: Hazran, Yusri: *Heterodox Doctrines in Contemporary Islamic Thought: The Druze as a Case Study*. *Der Islam*, vol. 87. 2012. 226-236.

⁵ Swayd, Samy: *Historical Dictionary of the Druzes*, Lanham – Plymouth, The Scarecrow Press, 2006, xxxi-xxxii.

⁶ <http://druzeinfo.com/> (letöltés ideje: 2017. szeptember 22.).

⁷ <http://druzestudies.info/> (letöltés ideje 2017. szeptember 22.).

⁸ <http://www.druzeheritage.org/> (letöltés ideje: 2017. szeptember 22.).

⁹ Swayd, Samy: *The Druzes: An Annotated Bibliography*. Kirkland: Institute of Druze Studies, 1998. 8.

(ivrit, spanyol, angol stb.) is rendszeresen használnak, mégis nem a nyelv vagy a nyelvek, hanem a vallásban gyökerező és a történelmi fejlődés determinálta közösségi ethosz az, ami meghatározza a drúz identitást. Habár a drúzok mindenütt befelé forduló és nagyrészt endogám közösségekben élnek, mégis meglehetősen jól integrálódtak az őket körülvevő többségi társadalmakba Izraeltól Szírián át egészen Venezueláig. Ez az integráció elsősorban a drúz közösségnek az adott ország többsége iránti politikai lojalitásán alapul. Ez azt is eredményezi, hogy a drúzok politikai és társadalmi szerepe kis számuk ellenére meglehetősen számottevő.

A drúzok eredete és korai története

A drúz vallás az iszlám hetes síita (*sza'abíja*) vagyis iszmá'ilita (*iszmá'ilíja*)¹⁰ irányzatából vált ki. Az iszmá'iliták eredete szorosan összefügg a síita közösségben a kezdetektől tevékenykedő szélsőséges (*ghulátí*) és ezoterikus (*bátiní*) nézeteket valló vallási gondolkodók tevékenységével. Ezek a szélsőségesek (*al-ghulát*) sokszor a nem arab, elsősorban perzsa eredetű, az iszlámra áttért „kliensek” (*maváli*) közül kerültek ki. Az iszmá'ilita tanításban manicheus, gnosztikus és más hatások is érvényesültek és megkülönböztetett szerepet játszottak a messianisztikus eszhatologikus világvége-várásban.

Az iszmá'iliták a hatodik síita *imám* Dzsa'far asz-Szádiq (702–765) halála után, az örökösödés körül kialakult zavaros helyzetben kiváltak a síita iszlám fő vonalából, és a továbbiakban rejtve (*ghajba*) tevékenykedtek. *Imámjaik*, akik Dzsa'far legidősebb fiától Iszmá'iltól (719–762) és annak Mohamed (740–813) nevű fiától származtak, négy generáción át inkognitóban éltek. A közösséget szerte az iszlám világban, titokban működő misszionárius-prédikátorok (*dá'í*)¹¹ hálózata tartotta össze. Erre a hálózatra támaszkodva „lépett ki a rejtőzködésből” és alapította meg 909-ben a

¹⁰ Az első imámjokról Iszmá'il ibn Dzsa'farról kapták a nevüket. Az iszmá'iliták történetének legjobb összefoglalása: Daftary, Farhad: *The Ismā'īlīs: Their History and Doctrines*. Cambridge: Cambridge University Press, 2007. Magyarul l. a mű rövidített változatát: Daftary, Farhad: *Az iszmá'iliták rövid története*. Budapest: L'Harmattan Kiadó, 2006.

¹¹ Ez alapján az iszmá'ilitákat úgy is ismerték, mint „misszió” (*da'wa*), vagy az ezoterikus tanítások (*al-bátin*) előnyben részesítése okán mint *bátiníja*.

Fátimida Kalifátust az egyik *dá'í* és állítólagos *imám* 'Abdalláh / 'Ubajdalláh (873–934), aki al-Mahdí Billáh néven lett az első iszmá'ilita-síita nagyhatalom uralkodójává. A Fátimida birodalom (909-1171) a mai Tunézia területéről kiindulva elfoglalta Egyiptomot, s az ott újonnan alapított fővárosból, Kairóból uralkodva meghódította Levantét (*Bilád as-sám*), a szent városokat, Mekkát és Medinát és más területeket.

Így az iszmá'iliták először kerültek olyan helyzetbe, hogy állami hatalomra (*daula*) támaszkodva érvényesíthették a missziójukat. Ezt a fordulatot azonban nem minden iszmá'ilita fogadta lelkesedéssel. Főként azok, akik a világvége és a Mahdí¹² közeli eljövételét várták, ellenszegültek a fátimida hatalomnak, s tették ezt elsősorban a Fátimida kalifátus határain kívül (a karmatik,¹³ arab. *qarámita*), de belül is. Míg a hírhedt karmatik mozgalma kezdeti sikerei után saját hamvába hunyt,¹⁴ a Fátimida államon belüli radikális vallási gondolkodók időről-időre igyekeztek érvényre juttatni saját nézeteiket. Két alkalommal sikerrel is jártak. Először erre al-Hákim bi-Amr-illáh (996–1021) kalifa idejében került sor, majd pár évvel később Nizár al-Musztafá li-Dín-illáh (1047–1097) herceg sikertelen trónra lépésekor. Ez utóbbi alkalom hozta létre az iszmá'ilita iszlám nizárita (*nizárijja*) ágát, akik mint az aszaszinok (arab. *al-hasásín*) váltak hírhedtté,¹⁵ míg al-Hákim kalifa a drúz vallás megalapítója lett.

Al-Hákim bi-Amr-illáh, mint az uralkodói neve is jelzi, úgymond „isten parancsára” foglalta el a fátimida trónt.¹⁶ Nagyon fiatalon,

¹² Az iszlám eszhatológiában a legfőbb pozitív, messianisztikus hős, aki elhozza az új aranykort.

¹³ L.: Priskil, Peter: *Die Karmaten, oder was arabische Kaufleute und Handwerker schon vor über 1000 Jahren wussten: Religion muss nicht sein*. Freiburg: Ahriman Verlag, 2010.

¹⁴ A mai Bahrein területén rendezték be a központjukat al-Ahszá' központtal. A világ közeli végét várták, és azt mintegy meggyorsítandó, 930-ban kirabolták Mekkát, és elrabolták, illetve összetörték a Fekete követet. A közösség vezetője Abú Táhir al-Dzsannábi 931-ben egy fiatal perzsában a várva-várt Mahdít vélte felfedezni, de a dolog botrányba fulladt, és ez a karmatái közösség végleges felbomlásához vezetett.

¹⁵ Magyarul I.: Daftary, Farhad: *Aszaszin legendák - Az iszmá'iliták mítoszai*. Budapest: Osiris, 2000.

¹⁶ L.: Walker, Paul E.: *The Caliph of Cairo: Al-Hakim bi-Amr Allah, 996-1021*. Cairo – New York: The American University in Cairo Press, 2012.

tizenegy éves korában lett az iszmá'ilita közösség kalifa-*imámja*. Uralkodása meglehetősen szokványosan kezdődött, és ennek első időszakát a hagyományos fátimida vallási tolerancia és gazdasági prosperitás jellemezte.¹⁷ Az új kalifa folytatta elődei hagyományait, és 1005-ben megalapította Kairóban a Tudás Házát (*Dár al-'ilm*), amit időnként a Bölcsesség Házának (*Dár al-hikma*) is neveztek. Mégis, al-Hákim személye meglehetőse ellentmondásos. A nem iszmá'ilita korabeli arab források¹⁸ és a régebbi kutatás¹⁹ szerint az ifjú kalifa nem volt teljesen épelméjű, vagy legalább is extravagáns és kiszámíthatatlan módon viselkedett, bár ezt az újabb szakirodalom kategorikusan cáfolja.²⁰ Tény azonban, hogy uralkodása alatt számos radikális intézkedésre került sor, ezek többek között a zsidó és keresztény közösségek elleni atrocitásokhoz vezettek, például a jeruzsálemi Szent Sír Bazilika 1009-es lerombolásához, ami a kereszties háborúk ürügyéül szolgált.²¹

Al-Hákim uralkodásának kezdetén Iránból és Közép-Ázsiából radikális *dá'ik* egy csoportja érkezett Kairóba, akik hamarosan nagy befolyásra tettek szert. Közülük a legfontosabbak a buharai Muhammad ibn Iszmá'íl Nastákin ad-Darázi (vagy Darzí, „szabó”, ?–1018)²² és a khoraszáni Hamza ibn Alí ibn Ahmad az-Zúzáni (985–1021)²³ voltak. A fiatal kalifa valószínűleg az ő befolyásuk alá

¹⁷ Walker, 2012. 22–40.

¹⁸ Főként al-Maqrízi (1364–1442), 1.: Walker, 2012. 45–96.

¹⁹ L. például: Lewis, Bernard: *Origins of Ismā'īlism: A Study of the Historical Background of the Fatimid Caliphate*. Cambridge: W. Hefner & Sons, 1940.; Springett, Bernard H.: *Secret Sects of Syria and the Lebanon: Consideration on their Origin, Creeds and Religious Ceremonies, and their Connection With and Influence Upon Modern Freemasonry*. New York – London, Routledge: 2013. 188–258.

²⁰ Elsősorban Farhad Daftary: *Az iszmá'iliták rövid története*. Budapest: L'Harmattan Kiadó, 2006. 114–115.

²¹ Bár a II. Orbán pápa által az 1095-ben a Clermonti zsinaton meghirdetett kereszties háború idejében már újra állt a Szent Sír Bazilika, al-Záhir kalifa 1027-es engedélyével és segítségével, valamint bizánci közreműködésével újjáépült a keresztiesység egyik legfontosabb temploma.

²² Swayd, Samy: *Historical Dictionary of the Druzes*. Lanham – Plymouth: The Scarecrow Press, 2006. 47.

²³ Swaydm, 2006. 70–71. Hamza írásainak angol fordítását és nézeteinek részletes elemzését l.: Bryer, David R. W.: *The Origins of the Druze Religion: An Edition of Hamza's Writings and an Analysis of his Doctrine*. PhD. Thesis, University of Oxford, 1971.

került. Ezek a vallási vezetők szélsőséges nézeteket vallottak a kalifa-*imám* személyét és az „idők végezetén” betöltött szerepét illetően. Meghirdették az iszlám időszak végét, hatályon kívül helyezték a vallási törvényeket (*sarí'a*) és 1017-ben (a drúz időszámítás kezdete) bejelentették, hogy al-Hákim kalifa Isten földi megtestesülése. Az ezt hangoztató kiáltványt kifüggesztették minden kairói mecset kapujára és szövege később a drúz szentírásba is bekerült. Az új vallási mozgalom élére Hamza az-Zúzání állt, és a kairói városfalak közelében fekvő Rajdán mecsetből vezette híveit, de hamarosan a nála is szélsőségesebb nézeteket valló Muhammad ad-Darází ragadta magához a kezdeményezést. Darázi, aki a „hit kardjának” (*szajf ad-dín*) hívatta magát, nem csak al-Hákimot, de az egész vérvonalát az első síita imámtól, 'Alí ibn Abí Tálibtól kezdődően Isten megtestesülése (*hulúl*) megnyilvánulásának tartotta. Nézetei, valamint ténykedése nyílt összecsapásokat váltottak ki a mérsékelt iszmá'iliták, Zúzání és a saját hívei között. Egyiptomon kívül is akadtak támogatói. A drúz vallás további sorsának szempontjából különösen fontos szerepet játszott az ekkor alakult, Darázít támogató közösség a libanoni Vádí at-tajmban. Bár 1018-ban tisztázatlan körülmények között Darázít megölték, mégis az új vallási mozgalmat neve után mint *darázíja*-t kezdték el emlegetni. Ez nem kis bosszúságot okozott a továbbra is Hamza az-Zúzání által vezetett közösségnek, akik Darázítól, mint „eretnektől” igyekeztek elhatárolni magukat, és ebben egészen addig mentek, hogy a csoport most már általánosan használt elnevezését megpróbálták Darázi neve helyett a *d-r-sz* („tanulni”) arab gyökből levezetni. Hamza és annak tanítványai, elsősorban Bahá ad-Dín asz-Szamúki (979–1043), aki mint al-Muqtaná²⁴ vált ismertté, bár ragaszkodtak al-Hákim isteni emanációjához, de azt képletesen és szélesebben értelmezték, mint az Isteni egység (*tauhid*) egy attribútumát. Ez a *tauhidot* a középpontba helyező álláspont adta aztán a csoport ma is használt önmegjelölő elnevezését: *mutavahhidún*.

A vallási vitákkal és összetűzésekkel párhuzamosan fellángoltak a társadalmi és politikai ellentétek is. Az iszmá'ilita iszlám többségi ágának a képviselői nyíltan támadták az új mozgalmat, magának Hamzának is rejtőzködni kellett. Képviselőjük és egyben a legbefolyásosabb vezető, a kairói *dá'í* Hamíd ad-Dín al-Kirmání (?–

²⁴ L. Swayd, 2006. 143.

1020) kijelentette, hogy bár al-Hákim Isten által választott *imám*, s mint ilyen a iszmá'ilita közösség legitim vezetője, de semmiképpen sem tekinthető az istenség (*ulúhija*) megtestesülésének és/vagy *mahdínak*, mivel még nem jött el a végítélet kora. A másik oldal is kimutatta a foga fehérlését, amikor a kalifa szudáni testőrsége megrohanta a régi Kairóban (Fusztát) tüntető tömeget, akik fentebb hangoztatták, hogy a kalifa, amikor elfogadta az új tanokat, tulajdonképpen hitehagyottá (*káfír*) vált. A feszültség egyre nőtt és végül al-Hákim valószínű meggyilkolásában csúcspontot ért el, amikor a kalifa 1021. február 13-án éjszaka egyedül kiszamaragolt a Kairó melletti Muqattam hegyre. Hívei ezt a fejleményt al-Hakím elrejtőzéseként értelmezték, aki majd az idők végezetén Mahdiként tér vissza, hogy vezesse az „igazhívőket”. A kalifa eltűnése/meggyilkolása mögött valószínűleg nővére, Szitt al-Mulk állt, aki mint régens kiskorú fia, a későbbi 'Alí az-Záhir kalifa nevében vette át a hatalmat. Uralma alatt al-Hákim híveit mintegy hét évig üldözték.²⁵

A konfliktus az egész birodalomra kiterjedt, s míg Egyiptomban az új hit ereje megcsappant, addig Szíriában és Libanonban al-Hákim hívei kerültek fölénybe, de akadtak követői még a messzi Multánban (a mai Pakisztánban) is. Hamza helyett az új vallás vezetését most már véglegesen Bahá ad-Dín al-Muqtaná vette át, és az ő irányításával egészen 1043-ig folytatódott a nagyarányú missziós mozgalom is, de ebben az évben a *da'va* véglegesen lezárult, és lezárásra került a főbb hitelveket tartalmazó drúz kánon szövege is.

Drúz hitelvek és vallási gyakorlat

A drúz vallás alaptételeit az al-Hakím uralkodása idején és közvetlen ezt követően működő *dá'ik* fektették le. Darázi, Zúzáni majd Bahá ad-Dín Muqtaná és tanítványa Iszmá'il ibn Muhammad at-Tamími²⁶ voltak azok, akik hitelvekké dolgozták ki az új vallás alapelveit és összeállították a drúz szent szövegek kánonát is.

A drúz vallásban – hasonlóan, mint az iszmá'ilita iszlám más irányzatainak esetében is – az ezoterikus, belső tanítás (*bátin*) áll a középpontban, és ez a rejtett tan csak a kiválasztott kevesek számára

²⁵ Walker, 2012. 239-260.

²⁶ Swayd, 2006.159.

hozzáférhető. Ezeket a beavatottakat a drúzoknál *'uqqálnak* (egy-
számban *'áqil*, az *'aql* „értelem” szóból) nevezik, akik a vallás szent
szövegeiből nyerik a tudásukat. A drúz „Szentírást” hat könyv
alkotja, s ezeket együtt a „Bölcsesség levelei / Értekezések a
bölcsségről” (*Raszá'il al-hikma*) vagy a „Nemes bölcsség” (*al-
Hikma as-sarífa*) elnevezéssel illetik. Az ebben a gyűjteményben
megtalálható írások a drúz naptár első évében (1007 i.sz. / 408 a
hidzsra szerint) kiadott al-Hákim kiáltvány mellett Hamza, Muqtaná
és at-Tamímí írásait is tartalmazzák.²⁷ Ehhez a belső maghoz még
vagy száz különböző szöveg kapcsolódik, mint például az „Indiai
értekezések/levelek” (*Raszá'il al-Hind*), amely elsősorban különféle
apologetikák és polémiák gyűjteménye. Az addig meglehetősen
rendezetlen és áttekinthetetlen drúz írásbeliséget Dzsamál ad-Dín
'Abdalláh at-Tanúkhí (1417–1479)²⁸ gyűjtötte össze, ellátta
magyarázatokkal és egységes egészbe rendezte, s ezért az alapítók
után a drúzok őt tekintik vallásuk legfontosabb vallási tekintélyének.
A drúz vallási szövegek jellegüknél fogva sokáig rejtve maradtak az
avatatlanok vagy a nem drúzok – így az orientalisták – elől is. A 18.
századig, amikor is sor került az első drúz szövegek nyugati kritikai
kiadására, a kutatás elsősorban a többségi szunnita források nem
egyszer gúnyos és téves, drúzokról alkotott képére volt kénytelen
hagyatkozni. Mindamellet a drúz szövegeket előbb ismerte meg a
modern tudomány, mint például a többségi iszmá'ilita kánont, amely
csak a 20. század első felétől kezdődően került megjelentetésre. Ez
többek között a libanoni Sáf 1831-es egyiptomi megszállásának
köszönhető, aminek során az egyiptomi csapatok nagyobb
mennységű drúz kéziratot is zsákmányoltak majd Kairóba vittek,
így ezek elérhetővé váltak a kutatás számára.

Ami a főbb drúz hitelveket illeti, azoknak középpontjában az
isteni egység (*tauhid*)²⁹ tana áll, de a drúzok *tauhid* értelmezése
inkább hasonlít a neoplatonikus kezdeti egység/egész (görögül: *to
hén*) eszméjéhez, mint a szunnita vagy szalafita *tauhid*hoz. Ebből az
isteni egyből keletkezett megtestesülés útján a Világ. Az isteni
egység ilyen irányú értelmezése már a klasszikus iszlám filozófiában

²⁷ Swayd, 2006. 55–56.

²⁸ Swayd, 2006. 160–161.

²⁹ Obeid, Anis: *Druze and their Faith in Tawhid*. Syracuse: Syracuse University
Press, 2006. 95–103.

is megjelenik, elsősorban az ún. „Tisztaság testvériségének” (*Ikhvân asz-szafá'*) írásaiban, akik a 10. századi Bászrában éltek, és valószínűleg maguk is iszmá'iliták voltak.

A drúz vallás monoteista Istene egyszerre transzcendens és mindenütt jelen lévő. Az isteni attribútumok körüli bizonytalanságot és feszültséget, amelyek annyira jellemzik a szunnita vallásbölcseletet, a drúzok úgy oldották fel, hogy ragaszkodnak Isten esszencialista értelmezéséhez, vagyis nem lehet az attribútumokat elszakítani (*tanzih*) az isteni lényegtől. Az isteni lét minden, és Isten a mindenség maga, s nem egy a Világon kívül álló legfelsőbb lény. Isten racionális megismerés útján nem elérhető, tehát fölösleges ilyen típusú kérdéseket feltenni vele kapcsolatban.³⁰ Isten megismerése kizárólag ezoterikus úton lehetséges, kinyilatkoztatás (*tadzszallí*) által. Az isteni való (*láhút*) elsősorban fény (*núr*) formájában nyilatkozik meg, s az ebben az anyagi emberi világban (*násút*) egy adott helyre (*maqám*) sugárzik.³¹ Hamza például Mózes lángoló csipkebokrát nevezi meg mint ilyen *maqámot*. A fény az isteni megtestesülés eszköze is, és a vele kapcsolatos vallási eszme-futtatások elsősorban al-Hákim státuszát hivatottak tisztázni. Ezek az írások legtöbbször az iszlám misztikában, például al-Ghazálínál is jól ismert tükrök hasonlattal élnek, tehát ahogy a tükörkép híven visszaadja a tükrözött tárgy formáját, színét stb., mégsem azonos azzal, így az isteni megtestesülés sem Isten maga, csak annak hiteles kivételése. A drúz tanítás szerint, bár az igaz úton járó kereső ember megismerheti az isteni attribútumokat és a fényt, mégsem válik Istenné. Ez a vallási megismerés hasonló a *szúfi* misztikusok szellemi útjának végcéljához (*faná'*). Persze ezeket a tanításokat a beavatott eliten kívül sok drúz nem igazán tudja értelmezni, így nem meglepő, hogy a néphit al-Hákimot Isten teljes értékű megtestesülésének (*hulúl*) tekinti.³²

A vallási tanítás következő sarkalatos eleme, hogy a drúzok az Isten által kiválasztott nép, és kizárólag ők részesülhetnek majd isteni kegyelem útján a paradicsomi örömeiben. Amint már fentebb említettem, 1043-ben lezárult a drúz térítés, és ez azt is jelentette,

³⁰ Obeid, 2006. 105–121.

³¹ Obeid, 2006. 121–129.; Makarem, Sami Nasib: *The Druze Faith*. Delmar: Caravan Books, 1974. 40–52.

³² Khuri, Fuad: *Being a Druze*, London: Druze Heritage Foundation, 2004. 7.

hogy a hívek száma is mindörökre állandósult. Így a drúzok egy zárt, a kiválasztott kevesek által alkotott közösségként tekintenek önmagukra, amely a reinkarnáció segítségével állandóan újrateremti önmagát. A drúz tanítás szerint ugyanis, ha a csoport egy tagja meghal, úgy az újjá is születik. Eltérően azonban az *alavi-nuszajri* vagy a hindu reinkarnációeszmétől, ez az újjászületés kizárólag a drúz közösségen belül történik. Sőt, mi több, a férfiak kizárólag férfiként, a nők pedig nőként születnek újjá, így ebben a drúz lelkek körforgásában és újjászületésben (*tanászuah*) újul meg a közösség egészen a végítélet napjáig.³³ A drúzok szerint a vég közel van, és minden előre elrendeltetett. Ebben a fatalista világnézetben a drúz közösségnek az az okmány biztosít előnyös helyzetet, amelyben al-Hákimnak, mint az egyedüli uruknak (*mauláná*) fogadtak hűséget és engedelmességet. Ez az „Idők Urának Alapokmánya” (*Miszáq váli az-zamán*), amiben a közösség tagjai lelküket, testüket és vagyonukat al-Hákimnak ajánlják. Ezt a hűségesküt (*'ahd*) ismétlik meg a kiválasztottak (*'uqqál*) a beavatási szertartásuk során.

A drúzoknál nincs szigorúan vett papság, bár a fentebb említett *'uqqál* – akik a drúzoknak kb. tizedét alkotják – egyfajta vallási elit szerepét is betöltik. A beavatottá váláshoz több dolog is szükséges. Elsősorban a szent szövegek alapos tanulmányozása, istenfélő életvitel és a közösség vénjeinek az elismerése a feltétele annak, hogy valaki *'áqillá* válhasson. Ha ezek a feltételek teljesültek, aztán kerülhet sor magára a beavatásra. Ennek a drúz elitnek a tagjai az öltözékükben is különböznek a közösség más tagjaitól. Legtöbbször jellegzetes levantei fekete vagy sötétkék öltözetet és hozzá fehér turbánt vagy a drúz hierarchiában betöltött szerepük szerint más fehér fejedőt hordanak.³⁴ Az adott közösségek *'uqqáljai* minden csütörtökről péntekre virradó este találkoznak a helyi imaházban (*khalva*),³⁵ amik általában szerény épületek és a települések peremén találhatóak. A fontosabb zárandokhelyeken vagy a szentek sírjainál nagyobb és díszesebb *khalvákat* is láthatunk, amelyeket gyakran *mazárnak* vagy *maqámmak* is neveznek.

³³ Obeid, 2006.145–169.

³⁴ Obeid, 2006. 99–101.; 150–152. és 180–182.

³⁵ Szó szerint „elhagyatott hely”, s mivel a *khalwák* közösségi központokként vagy tanácskozhelyekként is szolgálnak, sokszor *madzslisz*ként („tanács”-ként) is utalnak rájuk.

Az *'uqqálok* hierarchikus szervezetet alkotnak, bár nincs egységes és központi szervezeti felépítésük. Országokként vagy régióként a helyi *'uqqál* legérdemesebbjei (*adzsávid*, „nemesek”) vezetik a közösséget. Szíriában a legfőbb drúz vallási vezetők az al-Hadzsári klánból kerülnek ki, és az ország déli részén fekvő Qanavátban székelnek. Libanonban a Hammáda és Tálib családok adják az ország legfőbb drúz vallási vezetőjét, s az a Vádi at-tajmban fekvő Bajjádában tölti be hivatalát. Az izraeli drúzok legfőbb központja pedig Su'ajb³⁶ (a bibliai Jetró) próféta sírja Galileában.³⁷ Kivételes szerepet töltött be a drúz közösség vallási vezetésében Abú Muhammad Dzsavád Valí ad-Dín (1916-2012), aki 1988-tól kezdődően egészen a haláláig az Drúz Vallási Tanács vezetője volt és „észak Dzsazíra sejkje”, azaz Jordánia, Szíria, Libanon és Izrael drúz közösségének jelképes vezetője.³⁸

A drúzok többsége a laikusokhoz (*dzsuhhál*, egyes számban *dzsáhil*, „tudatlan” vagy „műveletlen”) tartozik. Ők, igaz, tisztában vannak vallásuk alapelveivel, de nem ismerik azoknak mélyebb értelmezését. Bár ismerik a *sarí'a* mindennapi életre vonatkozó előírásait, de tetteikben és szokásaikban csak tágabb értelemben igazodnak hozzá. A síita hagyományban elterjedt rejtőzködés / alkalmazkodás (*taqíja*) szellemében nagyban idomulnak a környezetük szokásaihoz, például a dél-amerikai drúzok felvették az adott országok latin kultúráját, míg Szíriában, ahol a törvény muszlimként tartja számon a drúzokat, életmódjuk és szokásaik nem igazán ütnek el a szunnita többségtől. Ez persze nem jelenti azt, hogy mondjuk a szíriai drúzok kötelező érvényűnek tartanak saját maguk számára az iszlám „külső”/„látható” (*záhir*) formális kötelezettségeit, mint például a hit öt pillére, amelyeket Hamza egyébként is eltörölt. Annál inkább tartják magukat a belső hit

³⁶ Su'ajb a Biblia Jetró prófétája, Midján főpapja és Mózes apósa (2Móz: 3, 3Móz: 1, Korán 7:85-93, 26:176-177). L.: Falah, Salman: *The Druze in the Middle East*. New York: Druze Research and Publication Institute, 2002. 128-135.

³⁷ Nissim, Dana: *The Druze in the Middle East: Their Faith, Leadership, Identity and Status*. Birghton: Sussex Academic Press, 2003. 18-22.

³⁸ Walieddine, Druze regional spiritual authority, dies at age 96. *The Daily Star*, April 28, 2012. <http://www.dailystar.com.lb/News/Local-News/2012/Apr-28/171718-walieddine-druze-regional-spiritual-authority-dies-at-age-96.ashx#axzz1tI0JNVgr> (letöltés ideje: 2017. október 10.).

(*bátin*) iszmá'ilita gyökerű „hét kötelességéhez”. Ez a „hét feltételnek” is nevezett alapelv a következő: igazmondás, védeni és segíteni a hittársakat, kerülni más vallási kultuszokat, elutasítani az ördögöt és minden rosszat, megvallani az egyistenhitet és az al-Hákim iránti feltétlen odaadást, meghajolni Isten cselekedetei előtt és alávetni magukat Isten akaratának és nyilvános és rejtett törvényeinek.³⁹

A drúz vallás legfőbb jelképe az ötszínű zászló, illetve csillag. Az egyes színek a hit fontos elemeit szimbolizálják. A zöld az értelmet (*'aql*), a piros a lelket (*nafs*), a sárga a szót (*kalima*, a keresztény *logos* megfelelője), a kék az okot vagy precedenst (*szábiq*), a fehér pedig az okozatot vagy eljövendőt (*táli*) jelzi. Ezen az öt alapelven (*hudúd*) alapul a drúzok szerint az isteni egység (*tauhid*). Az ötszínű zászlót vagy csillagot megtaláljuk minden drúz háztartásban, de ott vannak a politikai vagy fegyveres szervezetek jelképeiben is.⁴⁰

A drúz színek a Világ teremtését és az isteni Egy fokozatos megnyilatkozásait (*hudúd*) jelképezik. A drúzok szerint a teremtő folyamat az általános Értelemmel kezdődik, majd abból megnyilatkozik a Lélek, abból a Szó majd az Ok vagy Precedens, amit a drúzok a Jobbszárnyak (*al-dzsanáh al-ajman*) is neveznek s utána az Okozat, vagyis a Balszárny (*al-dzsanáh al-ajszar*). Ez a kinyilatkoztatási folyamat a drúzok szerint az emberi történelem folyamán összesen hétszer játszódott le. Minden ilyen esemény teljesen megváltoztatta, illetve újraértelmezte az erkölcsi- és világregendet. Ezt a hét eseménysort a drúzok szent történelmük egy-egy fontos szereplőjéhez kötik, nevezetesen Ádámhoz, Noéhoz, Ábrahámhoz, Mózeshez, Jézushoz, Mohamedhez és a hetedik iszmá'ilita imámhoz, Mohamed ibn Iszmá'ilhoz. Ők az isteni Egy megtestesüléseiként képviselik a folyamatban az Értelmet. Maga a drúz vallás az utolsó tökéletes változata a folyamatnak, s mint ilyen, al-Hákim isteni inkarnációjához köthető.

A drúzok története a keresztes háborúktól az Oszmán Birodalom bukásáig

³⁹ Obeid, 2006. 170–204., Makarem, 1974. 89–113.

⁴⁰ Swayd, 2006. 61.

Nincsenek adataink arról, hogy a drúzok történelmük kezdetén mennyire léptek fel egységes vallási, társadalmi vagy politikai entitásként. Miután véget értek a mérsékelt drúz többség Darázi szélsőséges hívei ellen folytatott harcai és 'Alí az-Záhir kalifa halálával (1036) a többségi iszmá'ilita részéről megmutatkozó üldöztetés is, úgy tűnt, a megmaradt dél-szíriai és libanoni drúzok beilleszkedtek a korabeli Közel-Kelet struktúráiba. Az új fátimida kalifa al-Musztanszir Billáh (1029-1094) baráti kapcsolatot létesített a szakadár csoport egyes vezetőivel, és maguk a drúz közösségek is igyekeztek saját nemzetségeik vezetése alatt szerves részévé válni a levantei törzsi rendszernek.⁴¹

Az első nem muszlim forrás, amely hírt ad a drúzokról, a zsidó utazó Tudelai Benjámin (1130-1173) útirajza 1165-ből. A tudós ibériai rabbi olyan libanoni hegyi emberekről tudósít, akiknek szerinte nincs istenük, sem uralkodójuk, hisznek a lélekvándorlásban és szeretik a zsidókat. Mindamellett még élvhajhásznak is nevezi őket, mivel ünnepek alkalmával kölcsönösen kicserélik a feleségeiket.⁴²

A keresztes háborúk idején a drúzok a muszlimok oldalán harcoltak, és hegyi erődjeikből ellenőrzésük alatt tartották a Szidont (Szajdá) Bejrúttal összekötő tengerparti utat. Ezekben a harcokban elsősorban a Tanúkh és Arszlán nemzetségek vettek részt, majd később fontos szerepet játszott a Ma'n klán is. A kereszteseknek elég homályos elképzeléseik voltak a drúzokról, amit mi sem mutat jobban, mint hogy az egyik legfontosabb krónikás, Türoszi Vilmos (1130–1186) a nizarítákkal, vagyis az aszasszinokkal téveszti össze őket.⁴³

A 13. század végén a drúzok lakta levantei térség a szunnita Mamlúkok befolyása alá került, akik tevékenyen felléptek minden iszmá'ilita „eretnység” ellen. Ennek alapjául a kor híres és mai napig sűrűn idézett és nem egyszer félreértelmezett hanbalita vallási teoretikusa, Ibn Tajmíjának a nem szunnita muszlimokkal szemben

⁴¹ Walker, 2012. 263–265.

⁴² Az útirajz drúzokkal foglalkozó része: Beniamin of Tudela: *The Itinerary of Rabbi Benjamin of Tudela* (tans. and ed. by A. Asher). London – Berlin: A. Asher and Co., 1840. 61–62.

⁴³ William of Tyre: *A History of Deeds Done Beyond the Sea* (trans. by E. A. Babcock and A. C. Krey). New York: Columbia University Press, 1943. 2. kötet, 391.

kiadott *fatvája* szolgált. Ibn Tajmíja szerint a *bátiníja* hívei – ideértve a drúzokat is – „többet ártanak az iszlámnak, mint az európaiak és más hitetlenek.”⁴⁴ An-Nászir Muhammad (1285–1341) mamlúk szultán 1305-ben fegyverrel indult a levantei drúz közösségek ellen, és kényszerítette azokat, hogy legalább külsőségeikben többségi szunnitaként viselkedjenek.

A drúzok életében is új korszak kezdődött, amikor 1517-ben I. Szelim oszmán szultán elfoglalta Levantét és a Közel-Kelet nagy részét. De a drúzok és a birodalom viszonya nem volt mindig problémamentes. A 16. és 17. század folyamán több drúz felkelésre is sor került, amiket a Sűf elleni oszmán büntetőhadjáratok követtek. A drúzok lázadó mivolta magában a török nyelvben is nyomot hagyott, a *dürzü* (drúz) kifejezés a „gazember” vagy „csirkefogó” megfelelője lett. A zavaros helyzetnek csak az oszmán koncessziós rendszer (*iltizám*) vetett véget, mivel az a helyi törzsi vezetőket és emíreket tette felelőssé a közrend fenntartásáért és az adóbehajtásért, tehát a drúzok a saját vezetőik felügyelete alatt élhettek.⁴⁵

Ezt a helyzetet elsősorban a Ma'n nemzetségi fordította előnyére, és vált nemcsak Libanon, de az egész levantei térség egyik meghatározó politikai tényezőjévé. A Ma'n dinasztia hatalma II. Fakhr ad-Dín (1572–1635) uralma alatt érte el a csúcspontját, aki szinte önállósította magát az Oszmán birodalomtól. Keleten egészen Palmyráig (Tadmur) terjesztette ki az uralmát, nyugaton pedig az élénk tengeri kereskedelem révén fontos politikai szövetségesre és üzleti partnerre tett szert a Toszán Nagyhercegségében. Ide menekült aztán 1613-ban a Magas Porta dühe elől, és öt évet töltött el a Medicik virágzó reneszánsz udvarában. Hazatérése után azonban nem kerülhette el az összetűzést az Oszmánokkal, s miután a tengeren megsemmisítő katonai vereséget szenvedett, 1635-ben Isztambulban kivégezték.⁴⁶ Pályafutása és személyisége mély

⁴⁴ Idézi: Hazran, Yusri: *Heterodox Doctrines in Contemporary Islamic Thought: The Druze as a Case Study*. *Der Islam*, vol. 87, 2012. 225.

⁴⁵ A korszakról kiváló képet nyújt: Abu-Husayn, Abdul-Rahim: *The View from Istanbul: Lebanon and the Druze Emirate in the Ottoman Chancery Documents, 1546–1711*. London – New York: I.B. Tauris – Centre for Lebanese Studies, 2004.

⁴⁶ Az eddig megjelentek közül a legjobb Fakhr ad-Dín életrajz: Gorton, T. J.: *Renaissance Emir: A Druze Warlord at the Court of the Medici*. London: Olive Branch Press, 2013.

nyomokat hagyott nemcsak a drúzokban, de általában a libanoniakban, akik „a modern libanoni államiság megalapítójának” vagy a „nemzet atyjának” tekintik.⁴⁷ Tény, hogy uralkodása során nemcsak a drúz törzsfőkkel, de a maronita keresztényekkel, szunnita muszlimokkal és a levantei zsidó közösségekkel is jó viszonyt tartott fenn és az olasz üzleti partnerein keresztül komoly nemzetközi kapcsolatrendszerre és tekintélyre is szert tett. A Ma'n nemzetség csillaga Fakhr ad-Dín unokájának Ahmad emírnek a halálával áldozott le 1697-en. Az ezt követő időszakban a közösséget különféle belső örökösödési és törzsi viszályok osztották meg, ami a drúzok egy részének a Haurán hegyre való költözéséhez vezetett, ahová további konfliktusokból vesztesen kikerülő drúz menekültek is követték őket. Így vált ez a mai jordán-szíriai határon fekvő vulkanikus eredetű, eredetileg az Arabok Hegye (*Dzsabal al-'arab*) néven is ismert magaslat a Drúzok Hegyévé (*Dzsabal ad-drúz*).

A Súfban és általában a libanoni hegyekben maradt drúzok vezetését a Ma'okkal anyai ágon rokonságot tartó Siháb család ragadta magához. Ebből a nemzetségből származott a korszak legjelentősebb, de egyben legellentmondásosabb drúz vezetője, II. Basír emír (1788–1840). Basír családja eredetileg szunnita volt, de maga az emír, bár formálisan a drúz közösség feje volt, valószínűleg a keresztény maronita hitet vallotta. Mint könyörtelen autokratikus zsarnoki uralkodó ismeri őt a történelem. A térségben végbemenő politikai változásból igyekezett hasznot húzni, de ez csak oda vezetett, hogy ellenségeivé tette a legtöbb levantei drúz vezetőt. Ezek Basír Qászim Dzsunblat sejk vezetésével fellázdak ellene, de vesztek. II. Basír politikai nagyravágyása végül a vesztét okozta, s 1840-ben Basír lemondani kényszerült, és száműzetésbe vonult Málta szigetére.⁴⁸ A trónon fia követte, aki már nyíltan maronita kereszténynek vallotta magát.

Az ezt követő évtizedekben Levante hangos volt a most már nyílt vallási-etnikai és társadalmi indíttatású összecsapásoktól. Napóleon Bonaparte szíriai hadjáratát (1799) követően a nagyhatalmak is mind nagyobb figyelmet kezdtek szentelni a térségnek. Oroszország a keleti ortodox keresztényeket, Franciaország és az Osztrák-Magyar

⁴⁷ Battah, Habib: Fakhr ad-Din and the Historians. *Saudi Aramco World*, vol. 4 no. 62. 2014. 30.

⁴⁸ Falah, 2002. 20–22. és 57–63.

Monarchia a katolikusokat, vagyis a maronitákat, a Brit Birodalom pedig a maradék nem-muszlim közösségeket, tehát a protestánsokat, zsidókat és drúzokat támogatta a térségben. A maronita-drúz konfliktus már 1842-től tartott, s 1858–1860 között keresztényellenes pogromok söpörtek végig Levantén. Drúzok és szunnita muszlimok mintegy 20.000 keresztényt mészároltak le Libanonban és Damaszkuszban, amit az oszmán hatóságok kezdetben tétlenül szemlélték, majd kicsit megkésve, de annál kegyetlenebbül megtorolták.⁴⁹ 1861-ben francia kezdeményezésre aláírásra került egy Libanon sorsát nagyban meghatározó nemzetközi egyezmény. Eszerint Libanon megszűnt az oszmánok igazgatta történelmi Szíria (*Bilád as-sám*) részének lenni. Az önálló Libanont vallási alapon szervezett tanácsnak kell irányítania, s ebben a tanácsban egyértelműen a keresztény többség érvényesült.

A szíriai Haurán, azaz a Dzsabal ad-drúz drúz közösségeit a 19. század elejétől kezdve az al-Atras nemzetség vezette. Az itteni drúzok Iszmá'íl ibn Iszmá'íl al-Atras vezetése alatt 1909-ben fellázadtak az Oszmánok ellen, s bár a felkelést Számi al-Fárúqí pasa oszmán tábornok brutálisan vérbe fojtotta, vezetőit pedig kivégezték, de az I. világháború alatt kibontakozó Nagy Arab Felkelésben Iszmá'íl fia, Szultán al-Atras (1891–1982)⁵⁰ folytatta az ellenállást. A Hásimiták vezette felkelőkkel szövetségbe Szultán al-Atras lett az arab nacionalizmus egyik legemblematikusabb képviselője, majd pedig a francia mandátum elleni drúz felkelés vezéralakja, ami a rövid életű Dzsabal ad-drúz állam megalakulásához vezetett.⁵¹

A drúzok modern kori története

⁴⁹ Khalaf, Samir: Communal Conflict in Nineteen-Century Libanon. In: Braude, Benjamin – Lewis, Bernard (eds.): *Christians and Jews in the Ottoman Empire*. London: Holmes & Meier Pub., 1982. 2. kötet, 107–134. A témához általában: Abraham, Antoine J.: *Lebanon at Mid-Century: Maronite-Druze Relations in Lebanon 1840–1860*. Lanham: University Press Of America, 1981.

⁵⁰ Személyéhez és a felkelésben betöltött szerepéhez l.: Martelli, Dale Robert: *Rural Rebels and Nationalism in Syria and Palestine, 1920–1939: The Nationalist Legends of Sultan al-Atrash and Sheikh Izz al-Din al-Qassam*. M.A. Thesis, Simon Fraser University, 1990.

⁵¹ Çiçek, M. Talha: *War and State Formation in Syria: Cernal Pasha's Governorate During World War I, 1914–17*. London – New York: Routledge, 2014. 207–220.; Firro, Kais: *The History of the Druzes*. Leiden – Boston: E. J. Brill, 1992. 185–192.

Az Oszmán Birodalom felbomlása után létrejöttek a Közel-Kelet mai nemzetállamainak előképei, s ennek eredményeképpen a drúz közösségek egymástól államhatárokkal elválasztva és – az adott államtól függően – eltérő helyzetekben találták magukat. Ebben az időszakban került sor a drúzok nagyarányú, főként Dél-Amerikába irányuló kivándorlására is, ami létrehozta a mai kiterjedt és meglehetősen aktív drúz diaszpórát.

Szíria

A legnagyobb drúz közösség ma Szíriában él, számuk mintegy 800 ezerre tehető. Elsősorban az ország déli részén a Dzsabal ad-Drúz térségében, Szuvajda megyében (*muháfaza*) élnek, ahol megközelítőleg 120 településen a lakosság többségét alkotják. Kisebb drúz csoportok élnek a Hermon hegy lejtőin, Damaszkuszban és Szíria északi részén is. A Golán fennsíkban élő drúzok nagy része az 1967-es és 1973-as háború után és okán elköltözött, de kisebb csoportok az izraeli megszállást követően is helyben maradtak a Golán északi részén. Szíria az utóbbi száz évben (legalábbis a polgárháború 2011-es kitöréséig) hatalmas népességnövekedésen ment keresztül, és a drúzok ebben a demográfiai versenyben mindvégig megőrizték a hozzávetőlegesen 3%-os arányukat. A francia mandátum idején 1921–1922-ben 43 ezer drúz élt az országban, Szíria függetlenné válásakor mintegy 100 ezer, ma pedig ennek nyolcszorosa.

Amint már arról fentebb szó esett, a drúzok Szultán al-Atras vezetése alatt aktívan szerepet vállaltak az Oszmán Birodalom felbomlásában. Fontos támaszai lettek a rövid életű szíriai Hásimita monarchiának, és Szultán al-Atras Fajszal király egyik legfőbb szövetségésének számított.⁵² Miután Franciaország véget vetett a királyságnak, Szíriát 1921-ben etnikai-vallási alapon kisebb egységekre bontották. Így jött létre Latakíja központtal az alavitanuszajrita állam és a Dzsabal ad-drúzt magába foglaló autonóm drúz állam is. A franciák autonóm közigazgatást, saját választott

⁵² Khoury, Philip S.: Factionalism among Syrian Nationalists during the French Mandate. *International Journal of Middle East Studies*, vol. 13 no. 4, November 1981. 441–469.

helytartót és más jogokat ígérték a drúz közösségnek, de az első választott helytartó, Szalím al-Atras pasa (1921–1923) és a forradalmi intermezzo (1925–1927) után, egészen a drúz állam 1936-os felbomlásáig, francia hivatalnokok töltötték be a helytartó szerepét. Az államot az első időszakban a fővárosa után Szuvajdának nevezték, majd 1927 után változott az elnevezése Dzsabal ad-drúz Államra (*Daulat Dzsabal ad-drúz*). Az állam zászlaja az ötszínű drúz lobogó lett egy kis francia trikolorral a felső sarokban, címerként a szintén ötszínű drúz csillagot használták.

A szírek a francia mandátum kezdetétől fogva meglehetősen rosszul viselték az idegen megszállást. A drúzok esetében elsősorban Gabriel Marie Victor Carbillet francia helytartó keménykezű uralma váltott ki elégedetlenséget. Carbillet katonai büntetőexpedíciókat szervezett megbüntetendő azokat, akik elmaradtak az adófizetéssel, és általánossá tette a kényszermunkát is. Kisebb összecsapások után a drúz területek lettek az 1925-ben kitört Nagy Szír Felkelés kiindulópontjai.⁵³ A felkelést, amely érintette szinte egész Szíriát és Libanon egy részét is, Szultán al-Atras vezette. Néhány más szír vezetővel ellentétben ő nem hagyta magát hamis ígéretekkel Damaszkuszba csalogatni és a felkelés első évében számos jelentős katonai győzelmet aratott a francia megszállók fölött. „A vallás Istené, de a haza mindenkié” jelszó alatt egyesítette a vallásilag megosztott országot, s Franciaország csak nagyszámú katonai erősítés Szíriába rendelése után tudott rajta felülkerekedni. Al-Atrast halálra ítélték, de neki sikerült az akkor már részben független transzjordán Hásimita emirátusba szöknie. 1937-ben kegyelmet kapott, és mint nemzeti hős tért haza Szíriába. Ezt követően meglehetősen aktív szerepet játszott nemcsak ő maga, de az egész al-Atras nemzetség Szíria függetlenné válásában.⁵⁴

⁵³ Provence, Michael: *The Great Syrian Revolt and the Rise of Arab Nationalism*. Austin: University of Texas Press, 2005. 27–47.; El-Solh, Raghid: *Lebanon and Arabism: National Identity and State Formation*. New York – London. I.B. Tauris - Centre for Lebanese Studies, 2004.; White, Benjamin Thomas: *The Emergence of Minorities in the Middle East: The Politics of Community in French Mandate Syria*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2011. 21–100.

⁵⁴ Thompson, Elizabeth: *Colonial Citizens: Republic Rights, Paternal Privilege, and Gender in French Syria and Lebanon*. New York: Columbia University Press, 2000.

1945-ben a drúzok kiűzték saját területeikről a franciákat, és arra számítottak, hogy a független Szíriában majd tényleges öngazgatásra tesznek szert. De meglehetősen csalódnuk kellett. Az új, független Szíria egyik mérvadó politikusa Sukrí Quvvatli „veszélyes kisebbségnek”, míg az 1949–1954 között hatalmon levő katonai diktatúra vezetője, Adíb Sisaklí egyenesen „az ellenséges kígyó fejének” nevezte a drúzokat.⁵⁵ Sisaklí ádáz rágalomhadjáratot indított a drúzok ellen, „szektásoknak” és eretnekeknek bélyegezte őket, Szultán al-Atrast pedig a Hásimiták és a britek bábjának és ügynökének nevezte. A szavakat tettek követték, a szíriai hadsereg megszállta a Dzsabal ad-Drúzt, és Sisaklí felszólította a környékbeli beduin törzseket, hogy fosszák ki a drúz településeket. Miután 1954-ben új katonai junta került hatalomra, Sisaklí Brazíliába menekült, ahol 1964-ben egy - a hittársain elkövetett kegyetlenségeket megbosszulandó - drúz merénylő végzett vele.⁵⁶

Bár a 20. század 50-es évei a szíriai drúzok számára meglehetősen nehéz időszak voltak, mégis szert tettek bizonyos befolyásra úgy a hadseregben, mint a *Baasz* pártban⁵⁷, bár ez messze nem mérhető az *alaví-nuszajrí* befolyáshoz. A szíriai drúzok alapvetően pozitívan viszonyultak az arab nacionalizmus eszméihez, és amikor 1958–1961 között Gamál 'Abd an-Nászir egyiptomi elnök kezdeményezésére Egyiptom és Szíria, majd később Jemen egyesülésével létrejött az Egyesült Arab Köztársaság, Szultán al-Atras tevételesen támogatta az új államalakulatot. Amikor 1970-ben Háfiz al-Aszad vezetésével új rezsim került hatalomra, a változás a kezdeti nehézségek ellenére alapvetően kedvezett a drúzoknak is. Az Aszad-féle rendszer bizonyos fokú konformitásért cserébe nyugalmat biztosított a drúz közösségeknek. A rendszer muszlimokként kezelte őket. Ez az adat került a személyi okmányaikba és az iskolákban is ilyen típusú hitoktatásban részesültek. Másrészt a drúz hagyományokat mint néprajzi és idegenforgalmi sajátosságot mutatták be a múzeumok és a turisztikai prospektusok.⁵⁸

⁵⁵ Seale, Patrick: *The Struggle for Syria: A Study of Post-War Politics 1945–1958*. London - New York: Yale University Press, 1986.

⁵⁶ McHugo, John: *Syria: A History of the Last Hundred Years*. New York: The New Press, 2015. 92–97.

⁵⁷ Arab Szocialista Baasz Párt (*Hizd al-ba'th al-'arabí al-istiráki*).

⁵⁸ Hinnebusch, Raymond: *Syria: Revolution from Above*. New York – London: Routledge, 2002.

Mindamellet az arab nacionalista vezetők nagy elismeréssel adóztak Szultán al-Atrasnak és a Nagy Szír Felkelésben játszott szerepének. Bár nem vállalt aktív politikai szerepet, úgy Gamál 'Abd an-Nászir, mint Háfiz al-Aszad több magas kitüntetésben is részesítette. 1982-ben bekövetkezett halála után a haza hőseként temették el. Maga a szíriai drúz közösség a mai napig a valaha élt legnagyobb nemzeti hőségnek tekinti, szobrai ott vannak a tereken és a képei szinte mindegyik drúz háztartásban.

A drúzok aktív szerepet játszottak a baaszista, majd az Aszad-rendszerben. A 20. század 60-as éveitől magas posztokat töltöttek be az ország vezetésében. Az 1963-as és 1966-os katonai puccsok között Amín al-Háfiz elnök rendszerében ketten is vezető beosztásba kerültek. Manszúr al-Atras (1925–2006), Szultán al-Atras fia alapító tagja lett a *Baasz* pártnak, s bár Sisakli uralma alatt ellenzékbe kényszerült, de 1963–1964 között az új rezsim munkaügyi és szociális minisztere, majd 1965–1966-ban a Forradalmi Vezetés Nemzeti Tanácsának (*al-Madzslisz al-vatani al-qijáda asz-szaurija*) elnöke volt.⁵⁹ Ugyanebben az időszakban (1965-1966) egy másik drúz, Siblí al-'Ajszami (1925–2011) Szíria miniszterelnök-helyettese lett, s előtte 1964-től a Baasz párt Regionális Parancsnokságának (*al-Qijáda al-qutrija*) a főtitkári posztját töltötte be. Ő szintén a *Baasz* párt alapítói között volt, de az 1966-os puccs után Irakba távozott és ott töltött be vezető szerepet egészen 1992-es nyugalomba vonulásáig.

Háfiz al-Aszad „helyreigazító forradalmának” keretében került sor a Szálím Hatúm (1926–1965) vezette drúz tiszték által szervezett összeesküvésre is.⁶⁰ A felkelés kudarcba fulladt, vezetőit halálra ítélték, s ez az incidens megrontotta egy időre a drúzok és az új rezsim viszonyát, de az megint hamarosan helyreállt. Ezt követően a drúzok képviselőit ott találjuk úgy a szíriai törvényhozásban, mint egyes miniszteri posztokon⁶¹ vagy a hadseregben.

⁵⁹ Rabinovich, Itamar: *Syria Under the Ba'th, 1963–66: The Army Party Symbiosis*. Jerusalem: Israel Universities Press, 1972. 132–133.

⁶⁰ Van Dam, Nikolaos: *The Struggle for Power in Syria: Politics and Society under Asad and the Ba'th Party*. London: I. B. Tauris, 2011. 48–61.

⁶¹ Például Muhammad és Hilál al-Atras az ismert nemzetség ifjabb képviselői, utóbbi, 2000 és 2009 között közigazgatási miniszter volt, míg Muhammad al-Atras 2001–2003 között a pénzügyi tárcát vezette, vagy 'Alí Hajdar, aki 2011-től a nemzeti megbékélés miniszterének posztját tölti be.

Az ún. arab tavasz eseményei meglehetősen nehéz helyzetbe hozták a szíriai drúzokat. Az Aszad- rendszer elleni megmozdulások Szíriában 2011-ben a Dzsabal ad-Drúzhhoz közel eső Dar'ában kezdődtek. Az azóta elharapódzott polgárháború megosztotta a drúz közösséget. Egyes tagjai már a nyílt konfliktus kirobbanása előtt Bassár al-Aszad börtöneibe kerültek, mivel a vezetőváltás után kritizálták, vagy csak nem támogatták eléggé a rendszert. Mások azért végeztek börtönben, mivel nem voltak hajlandók bevonulni a hadseregbe. Ezt elsősorban azért tagadták meg, mert a rendszer nem tartotta magát ahhoz az egyezséghez, aminek értelmében a drúz kiskatonák csak a saját térségükben teljesíthetnek szolgálatot. 2013-ban felröppent a hír, hogy egy drúz zászlóalj alakult a Szíriai Szabad Hadseregben.⁶²

Ennek ellenére a szíriai drúzok többsége hű maradt az Aszad-rezsimhez.⁶³ A szíriai polgárháborúban a Bassár al-Aszad vezette rezsimet olyan drúzok támogatták, mint a Köztársasági Gárda (*al-Harasz al-dzsumhúri*) legendás és rettegett tábornoka, 'Iszám Zahr ad-Dín (1961–2017), akit mint a „Köztársasági Gárda oroszlánját” vagy a „drúz szörnyeteget” is emlegetnek. A Gárda 104. alakulatának parancsnokaként több sikeres offenzívát is vezetett a polgárháború során, s az utolsóban, az Iszlám Állam (*Dá'is*) által birtokolt Dajr az-Zúr ellen vezetett csatában veszítette életét 2017. október 19.-én.⁶⁴ Bár az emberjogi szervezetek és a szíriai ellenzék több háborús bűntettel is megvádolta, az Aszad-rendszer halála után hősként méltatta, s a közösségi média tele van a Zahr ad-Dínt éltető anyagokkal.⁶⁵

A szíriai drúzok Aszad-rezsimhez való lojalitásának meglehetősen kézenfekvő okai vannak, hiszen a rendszer ellen

⁶² L.: Yassin-Kassab, Robin – Al-Shami, Leila: *Burning Country: Syrians in Revolution and War*. London: Pluto Press, 2016.

⁶³ Smyth, Phillip: Syria's 31 Percenters: How Bashar al-Asad Built Minority Alliances and Countered Minority Foes. *Middle East Review of International Affairs*, vol. 16 no. 1., March 2012. 25–42.

⁶⁴ Ensor, Josie: Top Syrian general killed by Isil landmine near Deir Ezzor. *The Telegraph*. 18 October 2017. <http://www.telegraph.co.uk/news/2017/10/18/top-syrian-general-killed-isil-landmine-near-deir-ezzor/> (letöltés ideje: 2017. október 28.).

⁶⁵ L. pl.: <https://twitter.com/hashtag/zahreddine> (letöltés ideje: 2017. október 28.).

fellépő iszlamisták szemében – mint például a *Dzsabhat an-nuszra/Dzsabhat fatah as-Sám* vagy az Iszlám Állam – a drúzok nem mások, mint „tévelygő eretnekek”, akiknek a sorsa csak az áttérés vagy halál lehet.⁶⁶ Ennek a politikának a nevében került sor több, főként észak-szíriai drúz település megtámadására: az iszlamisták Idlib és Aleppó környékén leromboltak számos *khalvát* és drúz szent helyet. Az ország déli részén élő drúzok is fenyegetve érezték magukat s mivel hiába kérték ez ügyben Damaszkusz segítségét, több drúz közösség megszervezte a maga fegyveres milíciáit.

Az Aszadot támogató drúz fegyveres csoportok közül a legfontosabb az „Egyistenhívők hadserege” (*Dzsajs al-muvahhidín*), amely 2013-ban alakult és az ország déli részén, elsősorban a Dzsabal ad-Drúz térségében tevékenykedik.⁶⁷ Rajtuk kívül a térségben más helyi vagy regionális drúz milíciákat is találunk, mint a libanoni támogatottságú „Egyistenhit falankszát” (*Szarájá at-tauhíd*)⁶⁸, a „Qunejtra sólymait” (*Szuqúr al-Qunejtra*), a „Haza Pajzsát” (*Dir' al-vatan*), a „Méltóság Férfijait” (*Ridzsál al-karáma*)⁶⁹, „Urmán köveinek brigádját” (*Katá'ib dzsalámid Urmán*) vagy a „Hegy Pajzsát” (*Dir' al-dzsabal*).⁷⁰ De alakult drúz női milícia is a „Hegy nőstényoroszlánjai” (*Dzsabávát al-dzsabal*)

⁶⁶ Al-Tamimi, Aymenn Jawad: *Islamic State Treatise: Ruling of Shari'a on the Shi'a Sects*. Blog. July 18, 2017. <http://www.aymennjawad.org/20083/islamic-state-treatise-ruling-of-sharia-on> (letöltés ideje: 2017. október 28.).

⁶⁷ Al-Tamimi, Aymenn Jawad: *The Druze Militias of Southern Syria*. *Syria Comment*, November 13, 2013. <http://www.aymennjawad.org/14038/the-druze-militias-of-southern-syria> (letöltés ideje: 2017. szeptember 28.).

⁶⁸ Al-Tamimi, Aymenn Jawad: *Saraya Al-Tawheed: A Pro-Assad Druze Militia in Lebanon and Syria*. *Syria Comment*, December 5, 2016. <http://www.aymennjawad.org/19432/saraya-al-tawheed-a-pro-assad-druze-militia-in> (letöltés ideje: 2017. szeptember 28.).

⁶⁹ Al-Tamimi, Aymenn Jawad: “The New Druze Militia Factions of Suwayda Province”. *Syria Comment* (August 8, 2015), online: <http://www.aymennjawad.org/17695/the-new-druze-militia-factions-of-suwayda-province> (letöltés ideje: 2017. szeptember 28.).

⁷⁰ Al-Tamimi, Aymenn Jawad: *Local Loyalist Militias of Suwayda': Katibat Jalamid Urmán (Dir' al-Jabal)*. *Syria Comment*, January 3, 2017. <http://www.aymennjawad.org/19537/local-loyalist-militias-of-suwayda-katibat> (letöltés ideje: 2017. szeptember 28.).

néven.⁷¹ Mindezek a csoportosulások hivatottak megőrizni a drúz települések békéjét és megvédeni a drúz identitást. Ezzel a céllal Szuvajdában egy külön szervezet is létrejött, az „Arab Drúz Identitás Mozgalma” (*Harakat al-hauviya al-'arabija ad-drúzija*).⁷²

Libanon

A libanoni drúzok Darázi Vádi at-tajmban kifejtett missziós tevékenységére vezetik vissza a gyökereiket. Ami a közösség méretét illeti, a különböző becslések 220 és 320 ezer közé teszik a számukat, ami a teljes libanoni lakosságnak mintegy 5-6%-a. Ehhez jönnek még azok a szíriai drúzok, akik a hazájukban dúló polgárháború elől menekültek az országba. Kis számuk ellenére a drúzok mindig fontos szerepet játszottak ennek a sokvallású országnak az életében.⁷³

A libanoni drúzok elsősorban a Libanon Hegységben (*Dzsabal Lubnán*) élnek, Súf környékén és a Vádi at-tajm völgyében. Ezek a területeken drúzok és keresztények vegyesen találhatóak. Különösen fontos szerepet játszanak a libanoni drúzok életében különféle szent helyeik. Ezek közül a legfontosabbak *al-Maqám as-sarif* („A nemes hely”), ahol Bahá ad-Dín Muqtaná tevékenykedett, *al-Maqám szajjida Szará*, ahol Muqtaná unokahúga, a béketűrés drúz szimbóluma élt és 'Abdalláh al-Tanúkhí sírja Abajhban. Fontos zarándokhely még a bibliai Jób (Ajjúb) sírja Súf mellett a Nihá hegyen, amelyet a keresztények és zsidók is szentnek tartanak. Jelentős vallási központ még Bajjada (*Khalvat al-bajdá'*, „a fehér

⁷¹ Al-Tamimi, Aymenn Jawad: Labawat al-Jabal: A Druze Female Militia in Suwayda' Province. *Syria Comment*, October 14, 2016. <http://www.aymennjawad.org/19286/labawat-al-jabal-a-druze-female-militia-in> (letöltés ideje: 2017. szeptember 28.)

⁷² Al-Tamimi, Aymenn Jawad: Harakat al-Hawiya al-Arabiya al-Druziya: Defending Druze Identity in Suwayda. *Syria Comment*, March 6, 2016. <http://www.aymennjawad.org/18573/harakat-al-hawiya-al-arabiya-al-druziya-defending> (letöltés ideje: 2017. szeptember 28.).

⁷³ L.: Salibi, Kamal S.: *A House of Many Mansions: The History of Lebanon*. London: I.B. Tauris, 2002. 188–194., Kamal Salibi egyfajta harmonikus viszonyt írja le a libanoni vallási közösségek közti viszonyt, de a következő szerző már árnyaltabb képet fest: Hazran, Yusri: *Between Authenticity and Alienation: The Druzes and Lebanon's History*. *Bulletin of SOAS*, vol. 72 no. 3. 2009. 459–487.

szentély”), ahol fontos drúz vallási iskola működik, a libanoni drúzok vezetője is székel. A hagyomány szerint ezen a helyen kezdte Darázi hirdetni az új vallást, aminek az alapító *dá’i* szent köve és tölgye is emléket állít.⁷⁴ Más fontos drúz történelmi helyek is találhatóak a térségben. Libanonban fekszik Dajr al-qamar („a hold kolostora”) városa, ahonnan II. Farkh ad-Dín uralkodott a 17. században s a város szülöttei között ott találjuk még az egyik legfontosabb modern kori libanoni drúz vezetőt, Kamál Dzsunblatot is. Nem messze innen Bajt ad-dín („a hit háza”) településen épült II. Basír emír fényűző palotája.

A libanoni politikai rendszer meglehetősen rendhagyó a maga nemében. Bár az 1926-os alkotmány Libanont, mint köztársaságot és parlamentáris rendszert határozza meg, amikor 1943-ban hatályba lépett, a legfontosabb etnikai-vallási közösségek (*tavá’if*) vezetőinek szóbeli megegyezésén alapuló Nemzeti Chartája (*al-Miszáq al-vatani*) fektette le a máig is működő libanoni politikai rendszer alapjait. Eszerint a legfőbb politikai tisztségek a népesség etnikai-vallási arányai alapján lettek kiosztva az egyes közösségek vezetői között. Így a köztársasági elnök maronita keresztény, a miniszterelnök szunnita, a parlament elnöke síita kell, hogy legyen. A drúzok ebben a felosztásban a hadsereg vezérkari főnökének posztját kapták. Az arányok az 1932-es népszámláláson alapultak, s ez határozta meg a parlamenti helyek arányát is, ami 6:5 volt a keresztények javára a muszlimokkal (ide tartoztak a drúzok is) szemben. Ez a rendszer, bár sok kritika érte és sosem lett írásba foglalva, egészen 1989-ig változatlan maradt. Addigra a hosszan tartó polgárháborúnak (1975–1990), a keresztények tömeges kivándorlásának és a muszlim születési ráta megemelkedésének köszönhetően a közösségek közötti arányok megváltoztak.⁷⁵ Ezt a helyzetet próbálta rendezni a szaúd-arábiai Tá’ifban megkötött 1989-es egyezmény. Ennek eredményeképpen a köztársasági elnök jogköreit meglehetősen korlátozták, és a parlamenti arány

⁷⁴ Radwan, Chad Kassem *The Sweet Burden: Constructing and Contesting Druze Heritage and Identity in Lebanon*. PhD. Thesis, University of South Florida, 2016.

⁷⁵ Attié, Caroline: *Struggle in the Levant: Lebanon in the 1950s*. London – New York: I.B. Tauris – Centre for Lebanese Studies, 2004. 25-39.; Traboulsi, Fawwaz: *A History of Modern Lebanon*. London – Ann Arbor, Pluto Press, 2007. 88–108.

megváltozott 1:1-re. A drúzok sosem voltak elégedettek ezzel a megosztással, mivel a Libanonban elismert, összesen 18 közösségből a nagyságot tekintve bár az 5-6. helyen állnak, de a 128 tagú parlamentben mindössze 8 képviselői hely illeti meg őket.⁷⁶

Libanon *tavá'ifjait* szinte kivétel nélkül meghatározó politikai dinasztiák vezetik, s ez a drúzok esetében sincs másként. Az egyik ilyen meghatározó drúz család a Dzsunblatok. Ez az eredetileg kurd származású nemzetség már a 19. századtól meghatározó szerepet játszott a libanoni politikában. Basír Qászim Dzsunblat sejk vezette a II. Basír Sihábi elleni felkelést, és ő építette a család fényűző palotáját is Mukhtarában, ami a Dzsunblatok hagyományos székhelye lett. Ennek a családnak a sarja a modern kori libanoni politikai élet egyik legfontosabb drúz vezetője, Kamál Dzsunblat (1917–1977).⁷⁷ Párizsi és bejrúti tanulmányainak befejezése után 1943-ban vette át nemzetségének a vezetését, és 1949-ben megalapította a Haladó Szocialista Pártot (*al-Hizb al-taqadummi al-istiráki*), ami a mai napig a libanoni drúzok legfőbb politikai pártja. Kamál Dzsunblat a szekuláris, baloldali arab politika elkötelezett híve volt. 1958-ban az egyik legfőbb vezetője lett annak a felkelésnek, ami nyíltan fellépett a maronita libanoni elnökök szélsőségesen jobboldali politikájával szemben.⁷⁸ Hasonlóan ellenezte Szíria 1976-os libanoni invázióját, s egy évvel később ismeretlen merénylő – valószínűleg szíriai megbízásra – végzett vele.⁷⁹ A család és a párt élén fia, Valíd követte, aki 1949-ben született Mukhtarában. Valíd Dzsunblat egyesítette a két legfontosabb libanoni drúz politikai dinasztiát, mivel anyai ágon az Arslán nemzetségből származott. Az Arslánok, akik az iszlám előtti Lakhmida királyság uralkodóitól származtatják magukat, már a

⁷⁶ A jelenlegi (2009-2017) libanoni parlament drúz képviselői a következők: Walíd Dzsunblat, Gházi Aridí, Akram Sahájib, Marwán Hamáda és Wá'il Abú Fá'úr a Haladó Szocialista Párt, Talál Arslán és Fádí al-'Awar a Libanoni Demokrata Párt képviselőiben és Anwár Chalil a síita Amal mozgalom színeiben.

⁷⁷ Hazran, Yusri: Lebanon's Revolutionary Era: Kamal Junblat, The Druze Community and the Lebanon State 1949 to 1977. *The Muslim World*, vol. 100 no. 1. January 2010. 157-176.

⁷⁸ Attié, 2004 144–148.

⁷⁹ Weinberger, Naomi Joy: *Syrian Intervention in Lebanon: The 1975-76 Civil War*. New York – Oxford: Oxford University Press, 1986. 196–202.

keresztes háborúk idejétől kezdve meghatározó politikai szerepet tölthettek be Libanonban. Az Arszlán nemzetségnek is van saját politikai pártja, nevezetesen a Libanoni Demokrata Párt (*al-Hizd ad-dimuqrátí al-lubnáni*).

Valíd Dzsunblat⁸⁰ a polgárháború alatt a baloldali – főként muszlimok alkotta – koalíciót támogatta a maronita-izraeli szövetséggel szemben. 1983-ban az izraeli erők kivonulása után a drúz milíciák etnikai tisztogatásokat hajtottak végre Síf és Alij térségében. Mintegy nyolcvan faluból kiűzték azokat a keresztényeket, akikkel előtte hosszú ideig együtt éltek és gazdálkodtak, sőt időről-időre házasságokat is kötöttek. Lerombolták a házakat, templomokat, temetőket, s bár az elűzött keresztények mintegy ötöde több, mint egy évtized számkivetés után hazatért, a drúz-maronita viszony azóta sem állt teljesen helyre.⁸¹

Bár Valíd Dzsunblat Háfiz al-Aszad uralma idején – apjával ellentétben – a szíriai elnököt támogatta, a 2005-ös libanoni „Cédrusforradalom” alatt határozottan a szíriai hadsereg és titkosszolgálatok (*mukhábarát*) kivonulását követelők oldalára állt. A szíriai polgárháborút illetően is a Bassár al-Aszad ellenes demokratikus erőket támogatja, és többször fellépett Aszad legfőbb libanoni szövetségese, a síita radikális Hizballáh mozgalommal szemben. Bár nyilvánosan Valíd Dzsunblat síkra szállt a különböző libanoni milíciák működése ellen és szorgalmazta, hogy csak az állami hadseregnek lehessenek fegyverei, ez csak a Hizballáh elleni lépésnek tekinthető, mivel maguk a libanoni drúzok is több fegyveres csoportot tartanak fenn, számolva a szíriai konfliktusna sokszor a libanoni határon is átcsapó veszélyével.

Az évek folyamán több libanoni drúz töltött be számos fontos miniszteri vagy más vezető állami posztot. Ezek elsősorban a legbefolyásosabb drúz politikai klánokból kerültek ki. Az Arszlán-házból Sakíb Arszlán (1869–1946) emír volt a modern korban az első jelentős libanoni drúz politikus. Pánarab, pániszlám és antiimperialista nézeteket vallott és nagy hatással volt az utána jövő libanoni politikus nemzedékre.⁸² A klán következő tagja Madzsid

⁸⁰ Rowayhed, Marwan G.: Walid Jumblat and Political Alliances: The Politics of Adaptation. *Middle East Critique*, vol. 20 no. 1. Spring 2011. 47–66.

⁸¹ Benedicty, Robert: Drusen – ein Fallbeispiel ihrer Bedeutung und Konflikte im Libanon. *Religion Unterwegs*, März 2011. 15-20.

⁸² El-Solh, 2004. 51-67.

Arszlán (1908–1983) emír 1937 és 1975 között töltött be különböző miniszteri posztokat, elsősorban a védelmi tárcát vezette.⁸³ A klán jelenlegi vezetője, Talál Arszlán (1965–) emír 1989-ben lépett nemzetségének az élére, és 1990-től töltött be különféle miniszteri posztokat, aktuálisan a menekültügyi tárcát. Rajtuk kívül miniszteri posztokat töltöttek be még több libanoni kormányban Marván Hamáda (1939–), aki 1986 és 2016 között a turisztikai, oktatási, telekommunikációs és más tárcákat vezette, valamint Gházi Arídi (1954–), aki az információs, oktatási és kulturális miniszteri tiszteket látta el.

Egyes drúzok a libanoni politikai spektrum nem várt – a hagyományos drúz baloldali irányvonallal ellenkező – oldalán bukkantak fel. Ilyen például Anvár Khalíl, aki a mérsékelt síita Amal mozgalom színeiben van jelen a jelenlegi libanoni parlamentben. De még a radikális síita Hizballáhban is található drúz aktivistát. Szamír al-Qantár (1962–2015) a kommunista Palesztin Felszabadítási Frontban (*Dzsabhat at-tahrír al-filisztinija*) kezdte a pályafutását, és 1979-ben alig 17 évesen részt vett Naharijában egy izraeli rendőr meggyilkolásában.⁸⁴ Az izraeli börtönben az iszlamista irányba tolódott el. Mikor 2008-ban egy fogolycseré keretében szabadult, Damaszkuszban hősnek kijáró fogadatásban részesült, és mint a Hizballáh magas rangú kádere folytatta tevékenységét. A szíriai polgárháborúban egy bombatámadás során lelte halálát 2015-ben.⁸⁵

Izrael / Palesztina

A drúz közösségek közül az Izraelben/Palesztinában élő drúzokra vonatkozó szakirodalom a leggazdagabb.⁸⁶ Az izraeli kutatók

⁸³ Falah, 2002. 28-29

⁸⁴ Kotes-Bar, Chen: The Girl Screamed. I don't Remember Anything Else. *The Guardian*, July 19, 2008.

<https://www.theguardian.com/world/2008/jul/19/lebanon.israelandthepalestinians> (letöltés ideje: 2017. október 21.).

⁸⁵ Temmo, Barry: Liberated Prisoner from Israeli Jails Samir Kuntar Killed in Terrorist Shelling Attack. *SANA*, 20 December 2015. <http://sana.sy/en/?p=64500> (letöltés ideje: 2017. október 21.).

⁸⁶ L.: Ben-Dor, Gabriel: *The Druzes in Israel: A Political Study : Political Innovation and Integration in a Middle Eastern Minority*. Jerusalem: Magnes

többsége fontos hangsúlyt helyez a drúzok (héberül *druzim*) és zsidók közti történelmi jó viszonyra és drúz közösség Izrael állam iránti lojalitására.⁸⁷

A mai Izrael területén élő drúzok száma mintegy 140 ezerre tehető, ami a lakosság majdnem 2%-a. Legtöbben Galileában és kisebb számban a Karmel hegyen élnek.⁸⁸ Az izraeli drúz közösség legfontosabb szent helye Su'ajb próféta sírja, amely Tiberias közelében, Kfar Hattinban található. Az április 22–23-án itt tartott zárandoklat a helyi drúzok legnagyobb ünnepe. A drúz hagyomány szerint Su'ajb a Mózes mellé rendelt Isteni megtestesülés (*hudúd*). A Biblia szerint Mózeshez adta a lányát, így az izraeli drúzok olvasatában valamiféle drúz-zsidó sógorságról van szó, s ez szintén kihat az izraeli drúzok Izrael államhoz való lojalitására.⁸⁹

A drúzok jelenléte Palesztinában, elsősorban Galileában egészen a 13. századig vezethető vissza. A 17. században II. Fakhr ad-Dín emír az uralma alá vonta Szafedet és több más észak-palesztinai várost és területet is. Eltérően a libanoni vagy a szíriai drúz közösségektől, a galileai drúzoknak sosem voltak az Oszmán hatalommal szembenálló önállósulást célzó törekvései. Miután a birodalom szétesett és létrejött a brit mandátum, s fokozatosan kiéleződött a palesztin arabok és a saját államot létrehozni igyekvő zsidó bevándorlók viszonya, a palesztinai drúzok igyekeztek függetlenek maradni, és nem belebonyolódni a fokozatosan eszkalálódó helyzetbe.⁹⁰ Mikor 1948-ban kenyértörésre került a sor, és kirobbant az első arab-izraeli háború, a drúzok határozottan az izraeli oldalra álltak.⁹¹ Sok drúz fiatal beállt az izraeli hadseregbe, így – néhány beduint leszámítva – ők az egyetlen arab etnikumú csoport, akik rendszeresen szolgálnak az izraeli hadseregben. 2015-

Press, 1979.; Firro, Kais: *The Druzes in the Jewish State: A Brief History*. Leiden – Boston: Brill, 1999.; Kassem, Lina M.: *The Construction of Druze Ethnicity: Druze in Israel between State Policy and Palestinian Arab Nationalism*. PhD. Thesis, University of Cincinnati, 2005.; Nisan, Mordechai: The Druze in Israel: Questions of Identity, Citizenship, and Patriotism. *Middle East Journal*, vol. 64 no. 4. Autumn 2010. 575–596.; Nissim, 2003.; Parsons, Laila: *The Druze between Palestine and Israel 1947–49*. New York: St. Martin's Press, 2000.

⁸⁷ Ben-Dor, i. m. 7.; Nisan, 2010. 576–577.

⁸⁸ Nisan, 2010. 576.

⁸⁹ Falah, 2002. 128–135.

⁹⁰ Falah, 2002. 150–162.

⁹¹ Részletesen l.: Parsons, 2000.

ig ezt a saját drúz zászlóaljukban (*Herev*) tették, de annak megszűnése után is képviseltetik magukat különböző fegyvernevekben. Az izraeli hadseregben az évek folyamán mintegy hatvan magas rangú drúz tiszt teljesített szolgálatot, közöttük tábornokok, vadászpilóták vagy a különleges erők tisztjei.

Júszuf Misliv (1952–) volt az első drúz, aki ezredesi (később tábornoki) rangot ért el az izraeli hadseregben. Őt követték még különböző alakulatoknál más drúzok, akik szintén izraeli tábornokok lettek: 'Imád Fárisz (1962–) 2001-2003 között a Givati Brigád parancsnoka, míg Ghasszán 'Aliján (1985–) az elit Golani Brigád parancsnoka lett.⁹²

A drúzok nemcsak az izraeli hadseregben, de a politikai életben is képviseltetik magukat. Nagy részük olyan izraeli pártokra szavaz, mint a *Likud*, *Kadima*, a „Cionista Unió” (*ha-Mahane ha-cioni*) vagy a *Mapei* („Izraeli Munkapárt”), de szerzett drúz szavazatokat az Avigdor Lieberman vezette szélsőjobboldali „Izrael a hazánk” (*Jiszráél beituná*) párt is. A drúzok kisebb része a palesztin arab pártokat részesít előnyben, jellemzően az „arab listákra”, azaz koalíciós listákra, de legfőként a kommunista pártra szavaz.⁹³ A Kneszetben számos drúz politikus volt már jelen különféle pártok képviselőjében,⁹⁴ de néhány izraeli kormányban volt drúz miniszter is. A legjelentősebb izraeli drúz politikusok közt kiemelkedő szerepet játszott Madzsallí Vahabí (1954–), aki a *Likud*, *Kadima*, majd a *Hatmua* képviselőjeként került be a parlamentbe és Ariel Saron asszisztenseként dolgozott. 2007-ben Mose Katcav izraeli elnök lemondása után az ideiglenes elnök, Dalia Itcik külföldi útja alatt rövid ideig Izrael államfői teendőit is ellátta, mint az első nem

⁹² Fiske, Gavriel: In First, Druze Officer to Lead Golani Brigade. *The Times of Israel*, 24 October 2013. <http://www.timesofisrael.com/in-first-druze-officer-to-lead-golani-brigade/> (letöltés ideje: 2017. október 21.).

⁹³ Nisan, 2010. 583.

⁹⁴ A jelenlegi és volt drúz Kneszet tagok a következőképpen oszlanak meg: 'Abdulláh Abú Ma'arúf („Közös Lista”, arab: *al-Qá'ima al-mustaraka*), Hamad Amar (*Jiszrael bajtuna*), Aszad Aszad (*Likud*), Zajdán 'Atási (*Simui*), Labíb Huszajn Abú Rukan („Együttműködés és Testvériség”, arab: *Musárika wa akhwa*), Szaláh Haszan Hanífisz („arab lista”), Akrám Hasszún (*Kadima*), Dzsabr Mu'adí (különböző „arab listák”), Amal Nasz ad-Dín (*Likud*), Muhammad Nafá' (*Hadas*), Sza'id Nafá' (*Balad*), Sakíb Sanán („Munkapárt”), Szálih Sza'd („Cionista Unió”), Ajúb Qará (*Likud*), Szaláh Taríf („Munkapárt”), Madzsallí Vahabí (*Kadima*, majd *Likud*).

zsidó ezen a poszton.⁹⁵ Miniszteri feladatokat is elláttak már drúz politikusok. Szaláh Taríf (1954–), aki bár 1996-2006 között a Munkapártot képviselte a parlamentben, 2001-2002-ben mégis a Saron-kormány tárca nélküli minisztere volt, így ő lett az első nem zsidó izraeli miniszter.⁹⁶ A jelenlegi Netanjahu kormányban is találunk drúz minisztert Ajjúb Qará (1955–) személyében, aki 1999-től a Likud parlamenti képviselője, és miniszterként 2017-től a kommunikációs tárcát felügyeli.⁹⁷ Drúzokat találhatunk még néhány izraeli követségen is vagy más állami és diplomáciai szolgálatban.⁹⁸

A drúz integrációnak Izraelben megvan a jogi háttere is. 1957-ben Izrael állam saját jogokkal rendelkező vallási közösségnek ismerte el a drúzokat, majd 1962-ben a Kneszet jóváhagyta a drúz közösségi bíróságok működését is.⁹⁹ Az izraeli drúzoknak van saját vallási és világi oktatási rendszere is, valamint közösségi és más autonóm intézményeik.¹⁰⁰ A vallási élet a helyi drúz sejkék irányítása alatt folyik, akik az Izrael és Palesztina területén élő drúzok legfőbb vezetőjének vannak alárendelve. Ezt a tisztelet 1993-ig az Izraelhez végtelenül lojális Amín Taríf (1898–1993) töltötte be, és utóda, unokája Muvaffaq Taríf (1963–) is hasonlóan elkötelezett. Ez a lojalitás hozta létre 1973-ban a Júszuf Naszr ad-Dín alapította drúz cionista mozgalmat, amely ma is több ezer tagot számlál.¹⁰¹ A drúz-izraeli együttélés azonban nem konfliktusmentes. Több vitás kérdés merült fel az elmúlt évtizedekben, amelyek elsősorban olyan helyi konfliktusokból eredtek, mint a földfoglalási vagy a társadalmi,

⁹⁵ Parlamenti weboldala:

https://www.knesset.gov.il/mk/eng/mk_eng.asp?mk_individual_id_t=727
(letöltés ideje: 2017. október 11.).

⁹⁶ Parlamenti weboldala:

https://www.knesset.gov.il/mk/eng/mk_eng.asp?mk_individual_id_t=59 (letöltés ideje 2017. október 11.).

⁹⁷ Parlamenti weboldala:

https://www.knesset.gov.il/mk/eng/mk_eng.asp?mk_individual_id_t=230
(letöltés ideje 2017. október 11.).

⁹⁸ A legmagasabb rangú drúz izraeli diplomata Ridá Manszúr (1965–), aki több külképviseleti poszt után 2014-től Izrael braziliai nagykövete. Jelenleg a Budapesten működő izraeli nagykövetség első beosztottja is drúz.

⁹⁹ A drúz közösségi és vallásjogi intézmények működéséhez és felépítéséhez l.: Falah, 2002. 99-127.

¹⁰⁰ Falah, 2002. 210–246.

¹⁰¹ Nisan, 2010. 576.

politikai és közigazgatási viták.¹⁰² A többségi lojalisták mellett az izraeli drúzok között van egy, a palesztin közösséggel együtt érző és az arab identitását fontosnak tartó kisebbség is.¹⁰³ Ennek egyik fontos képviselője volt a Haifában élő drúz arab költő, Szamíh al-Qászim (1939–2014).

Sajátos helyzetben vannak a Golán-fennsík drúz közösségei. Izrael 1967-ben foglalta el, majd 1981-ben a nemzetközi közösség tiltakozása ellenében annektálta ezt a stratégiaileg fontos területet. Az itt található négy drúz település lakosainak kisebbik fele elköltözött Szíriába vagy Galileába, de a többség helyben maradt, és megmaradt szíriai hazafinak, valamint az Aszad-rendszer elkötelezett hívének is.¹⁰⁴

Jordánia

A fentebb bemutatott három meghatározó drúz közösség mellett találunk még kisebb csoportokat máshol is a Közel-Keleten. A negyedik legnagyobb közel-keleti drúz közösség Jordániában él, számuk mintegy 32 ezerre tehető, ami a lakosság közel 0,5%-át alkotja. Bár II. Fakhri ad-Dín emír birodalma a jordániai Adzslúnt is magába foglalta, ennek nem voltak tartós következményei. A ma Jordániában élő drúzok elsősorban a Dzsebel ad-Drúz közelében, Umm al-Quttajnból laktak. Fontos drúz központ még az Ammánól mintegy 100 km-re fekvő al-Azraq, ahol a drúzok különböző törzsi viszálykodások elől kerestek menedéket. Az 1918-ban ide érkező 22 család vetette meg a mai több ezres közösség alapjait. Drúzok élnek még Zarqában, Mafraqban, Ruszajfában és a fővárosban, Ammánban is.

A drúzok aktív részt vállaltak a Hásimiták vezette Nagy Arab Felkelésben, majd a Transzjordán emirátus (1921–1946) és a későbbi Jordán Hásimita Királyság megalapításában is. Transzjordánia első miniszterelnöke 1921-ben a libanoni drúz származású Rasíd Tali'a (1877–1926) volt. Más drúzok is részt vettek az új államapparátus

¹⁰² Nisan, 2010. 586–592.

¹⁰³ Kassem, 2005.

¹⁰⁴ Golan's Druze divided over Syria unrest. *Al Jazeera*, 28 September 2012. <http://www.aljazeera.com/news/middleeast/2012/09/20129287535962927.html> (letöltés ideje: 2017. október 17.).

kialakításában. Fu'ád Iszlím lett a hadsereg vezérkari főnöke, Adíl Arszlán a híres libanoni drúz dinasztiából pedig az emíri tanács vezetője.¹⁰⁵ A Hásimita dinasztia hagyományosan toleráns az országban élő különböző vallási és etnikai kisebbségekkel szemben, bár a drúzoknak – eltérően a keresztényektől, cserkeszektől vagy beduinoktól – nincsenek biztosított parlamenti helyei. Jordániában, elsősorban Azraqban számos drúz érdekvédelmi és közösségi egyesület működik. Az ország számára komoly kihívást jelent a Jordániába érkező nagyszámú szíriai menekült, közöttük sok drúz integrációja, amiben a helyi drúz közösségek is aktív szerepet vállalnak.

A drúz diaszpóra

Egyiptomban, a drúz vallás szülőhelyén nem találhatunk számottevő drúz közösséget, bár itt is, ahogy egyebütt az arab világban, sok levantei drúz települt le, s mint művészek, üzletemberek, politikusok fontos szerepet töltek és töltenek be az adott ország közéletében. Jó példa lehet erre a világhírű drúz lantművész, Faríd al-Atras (1910–1974), aki bár Szuvajdában született, de Kairóban nőtt fel és Egyiptomban tevékenykedett egészen haláláig.

A drúzok kivándorlása a levantei térségből már a 19. század második felében elkezdődött. Az okok elsősorban gazdasági jellegűek voltak, de sok esetben politikai indíttatásból kellett például a hadköteles, de az oszmán hadseregbe bevonulni nem akaró drúz fiataloknak elhagyni a szülőföldjüket. A II. világháború után a Sisakli-rendszer brutális politikájának következtében a drúzok a szíriai kivándorlók mintegy harmadát tették ki. Ez a kivándorlás legfőképpen a tengeren túlra, ezen belül is Dél-Amerikába irányult. Itt alakult ki a legnagyobb drúz diaszpóra. Ezek közül a legfontosabb a Venezuelában élő mintegy 125 ezres lélekszámú közösség. Ez a csoport tevékeny részt vállalt az ország politikai életében is, például a Hugo Chavez alapította szélsőbaloldali bolivarista mozgalomban. A Chavez-kormány igazságügyminisztere 2008-ban a drúz Tariq al-Ajszami lett. Nagy drúz csoportok élnek még az USA-ban (43 ezer),

¹⁰⁵ Quntar, Ahid: *The Druze Communities in Jordan*. Druze Heritage Foundation. <http://www.druzeheritage.org/popups/1.pdf> (letöltés ideje: 2017. október 26.).

Kanadában (23 ezer)¹⁰⁶ és Ausztráliában (19 ezer),¹⁰⁷ de sok drúz él még Európa szerte, főként Nagy-Britanniában és Németországban, de Nyugat-Afrikában is, ahol a gyarmati rendszer vége felé sok libanoni üzletember letelepedett.

A diaszpórában élő drúzok több érdekképviseleti és közösségi szervezetet hoztak létre. Ilyen az USA-ban 1908-ban alapított *American Druze Society*, a Londonban székelő *British Druze Society* és a németországi székhellyel létrehozott *European Druze Society* vagy a Brazíliában működő *Lar Druzo Braseleiro*. A drúzok több „világtalálkozót” is megszerveztek 2001-ben Ammánban, 2010-ben Damaszkuszban és eddig a legnagyobbat, mintegy harminc ország drúz közösségeinek részvételével szintén 2010-ben Libanonban.

Összefoglalás: a drúzok és az államiság

A fentiekből kitűnik, hogy a drúz közösségek és az államiság viszonya történelmileg és földrajzilag is nagyon különböző volt. Leszögezhetjük, hogy bár a drúz vallás és közösség egy állam, a Fátimida Kalifátus keretein belül jött létre, és az alapítók nagy valószínűséggel államvallásnak szánták, mégis más etnikai vagy vallási közel-keleti közösségektől (kurdok, balúdzsík, vagy a líbiai Dzsabal Nafúsza 'ibádita közössége) eltérően a drúzoknak nem voltak és nincsenek államalapítási tervei. Ez persze nem jelenti azt, hogy a történelem folyamán ne lettek volna olyan államalakulatok, ahol a drúzok fontos vagy egyenesen vezető szerepet játszottak. Ilyen volt a Ma'n dinasztia, elsősorban II. Farkh ad-Dín uralma idején, vagy Szultán al-Atras szerepe a 20. századi Szíria politikai életében, Rasíd Tali'a Transzjordániában és a Dzsunblatok fellépése Libanonban, vagy akár a drúz többség szerepe Izraelben 1948-ban. Mindazonáltal ezekben a drúz politikai szerepvállásokban – különféle államok megalakulásában vagy meghatározó átalakulásaiban – nem egy drúz vallási- vagy nemzetállam kialakítása volt a cél. Az egyetlen kivétel az a kéréséletű drúz államalakulat, a Dzsabal ad-drúz Állam, amelyet a francia hatóságok hoztak létre 1921-ben, és fennállásának első két évében ténylegesen

¹⁰⁶ A közösség egyik legfontosabb képviselője Ziád Abú Latíf (1966-), aki 2015-től a konzervatívok színeiben a kanadai parlament képviselője lett.

¹⁰⁷ www.abs.gov.au/CDDataOnline/ (letöltés ideje: 2017. október 26.).

a helyi közösséget képviselte. Bár valójában ez is inkább egy nagyfokú autonómiával, semmint igazi önállósággal rendelkező közigazgatási egység volt.

Minden drúz közösség – az államalapítási törekvések híján is – történelme kezdetétől bizonyos önállóságra és önrendelkezésre törekedett. Logikus következménye ez a drúz közösség és vallás zárt jellegének, befelé forduló, a rejtett, ezoterikus (*bátin*) vallási értékek hangsúlyozásának. Azokban az esetekben, amikor valamely külső politikai vagy katonai erő veszélyeztette a drúz közösségek integritását vagy autonómiáját, például a keresztetek, a mamlúkok, az Oszmán Birodalom vagy a francia mandátum közigazgatása, akkor erre a drúzok felkeléssel válaszoltak. S bár az oszmánok vagy Sisaklí szíriai elnök a drúzokban bajkeverőket és lázadókat láttak, mégsem jelenthetjük ki, hogy ez lenne a fő jellemzőjük. Ha áttekintjük a drúzok történetét, sokkal inkább találunk példákat arra, hogy lojálisak voltak az adott államhatalomhoz például Izraelben, Szíriában, de akár Venezuelában is.

Bár a kétmillió drúz közösség földrajzilag szétszórva, különböző országokban és helyzetekben él úgy a Közel-Keleten, mint szerte a világban, mégis meglehetősen nagyarányú közösségi összetartozás és öntudat jellemzi őket. Valószínűleg éppen ez a belső koherencia és az államhatalom iránti lojalitás vagy inkább nagyfokú konformitás az okai annak, hogy a többi közel-keleti vallási-etnikai csoporthoz mérten kis számuk ellenére mégis meghatározó szerepet játszottak és játszanak a térség politikai történéseiben, s ez nagy valószínűséggel a jövőben is így marad.

Felhasznált irodalom:

Abraham, Antoine J.: *Lebanon at Mid-Century: Maronite-Druze Relations in Lebanon 1840–1860*. Lanham: University Press of America, 1981.

Abu-Husayn, Abdul-Rahim: *The View from Istanbul: Lebanon and the Druze Emirate in the Ottoman Chancery Documents, 1546–1711*. London – New York: I.B. Tauris – Centre for Lebanese Studies, 2004.

- Arany Anett – N. Rózsa Erzsébet – Szalai Máté: *Az Iszlám Állam kalifátusa: Az átalakuló Közel-Kelet*, Budapest: Osiris – KKI, 2016. 217–219.
- Attié, Caroline: *Struggle in the Levant: Lebanon in the 1950s*. London – New York: I.B. Tauris – Centre for Lebanese Studies, 2004.
- Battah, Habib: Fakh ad-Din and the Historians. *Saudi Aramco World*, vol. 4 no. 62. 2014. 30.
- Ben-Dor, Gabriel: *The Druzes in Israel: A Political Study : Political Innovation and Integration in a Middle Eastern Minority*. Jerusalem: Magnes Press, 1979.
- Benedicty, Robert: Drusen – ein Fallbeispiel ihrer Bedeutung und Konflikte im Libanon. *Religion Unterwegs*, März 2011. 15–20.
- Benjamin of Tudela: *The Itinerary of Rabbi Benjamin of Tudela* (tans. and ed. by A. Asher). London – Berlin: A. Asher and Co., 1840.
- Bryer, David R. W.: *The Origins of the Druze Religion: An Edition of Hamza's Writings and an Analysis of his Doctrine*. PhD. Thesis, University of Oxford, 1971.
- Castellino, Joshua – Cavanaugh, Kathleen A.: *Minority Rights in the Middle East*. Oxford: Oxford University Press, 2013.
- Çiçek, M. Talha: *War and State Formation in Syria: Cernal Pasha's Governorate During World War I, 1914-17*. London – New York: Routledge, 2014. 207–220.
- Firro, Kais: *The History of the Druzes*. Leiden – Boston: E. J. Brill, 1992.
- Daftary, Farhad: *Aszaszin legendák - Az iszmá'iliták mítoszai*. Budapest: Osiris, 2000.
- Daftary, Farhad: *Az iszmá'iliták rövid története*. Budapest: L'Harmattan Kiadó, 2006.
- Daftary, Farhad: *The Ismā'īlīs: Their History and Doctrines*. Cambridge: Cambridge University Press, 2007.

- El-Solh, Raghid: *Lebanon and Arabism: National Identity and State Formation*. New York – London. I.B. Tauris - Centre for Lebanese Studies, 2004.
- Falah, Salman: *The Druze in the Middle East*. New York: Druze Research and Publication Institute, 2002.
- Firro, Kais: *The Druzes in the Jewish State: A Brief History*. Leiden – Boston: Brill, 1999.
- Gebelt, Jiří (ed.): *Ve stínu islámu: Menšinová náboženství na Blízkém východě* (Az iszlám árnyékában: kisebbségi vallások a Közel-Keleten). Praha: Vyšehrad, 2017.
- Gorton, T. J.: *Renaissance Emir: A Druze Warlord at the Court of the Medici*. London: Olive Branch Press, 2013.
- Hazran, Yusri: Between Authenticity and Alienation: The Druzes and Lebanon's History. *Bulletin of SOAS*, vol. 72 no. 3. 2009. 459–487.
- Hazran, Yusri: Lebanon's Revolutionary Era: Kamal Junblat, The Druze Community and the Lebanon State 1949 to 1977. *The Muslim World*, vol. 100 no. 1. January 2010. 157–176.
- Hazran, Yusri: Heterodox Doctrines in Contemporary Islamic Thought: The Druze as a Case Study". *Der Islam*, vol. 87, 2012. 226–236.
- Hinnebusch, Raymond: *Syria: Revolution from Above*. New York – London: Routledge, 2002.
- Kassem, Lina M.: *The Construction of Druze Ethnicity: Druze in Israel between State Policy and Palestinian Arab Nationalism*. PhD. Thesis, University of Cincinnati, 2005.
- Khalaf, Samir: Communal Conflict in Nineteen-Century Libanon. In: Braude, Benjamin – Lewis, Bernard (eds.): *Christians and Jews in the Ottoman Empire*. London: Holmes & Meier Pub., 1982. 2. kötet, 107–134.
- Khoury, Philip S.: Factionalism among Syrian Nationalists during the French Mandate. *International Journal of Middle East Studies*, vol. 13 no. 4, November 1981. 441–469.

- Khuri, Fuad: *Being a Druze*, London: Druze Heritage Foundation, 2004.
- Lewis, Bernard: *Origins of Ismāʿīlism: A Study of the Historical Background of the Fatimid Caliphate*. Cambridge: W. Hefner & Sons, 1940.
- Longva, Anh Nga – Roald, Anne Sofie (eds.): *Religious Minorities in the Middle East: Domination, Self-Empowerment, Accommodation*. Leiden – Boston: Brill, 2017.
- Makarem, Sami Nasib: *The Druze Faith*. Delmar: Caravan Books, 1974.
- Martelli, Dale Robert: *Rural Rebels and Nationalism in Syria and Palestine, 1920–1939: The Nationalist Legends of Sultan al-Atrash and Sheikh Izz al-Din al-Qassam*. M.A. Thesis, Simon Fraser University, 1990.
- McHugo, John: *Syria: A History of the Last Hundred Years*. New York: The New Press, 2015.
- Nisan, Mordechai: *Minorities in the Middle East: A History of Struggle and Self-Expression*. Jefferson – London: McFarland & Company, 2002.
- Nisan, Mordechai: The Druze in Israel: Questions of Identity, Citizenship, and Patriotism. *Middle East Journal*, vol. 64 no. 4. Autumn 2010. 575–596.
- Nissim, Dana: *The Druze in the Middle East: Their Faith, Leadership, Identity and Status*. Birghton: Sussex Academic Press, 2003.
- Obeid, Anis: *Druze and their Faith in Tawhid*. Syracuse: Syracuse University Press, 2006.
- Parsons, Laila: *The Druze between Palestine and Israel 1947–49*. New York: St. Martin's Press, 2000.
- Priskil, Peter: *Die Karmaten, oder was arabische Kaufleute und Handwerker schon vor über 1000 Jahren wussten: Religion muss nicht sein*. Freiburg: Ahriman Verlag, 2010.

- Provence, Michael: *The Great Syrian Revolt and the Rise of Arab Nationalism*. Austin: University of Texas Press, 2005. 27–47.
- Quntar, Ahid: *The Druze Communities in Jordan*. Druze Heritage Foundation.
<http://www.druzeheritage.org/popups/1.pdf> (letöltés ideje: 2017. október 26.).
- Rabinovich, Itamar: *Syria Under the Ba‘th, 1963–66: The Army Party Symbiosis*. Jerusalem: Israel Universities Press, 1972.
- Radwan, Chad Kassem *The Sweet Burden: Constructing and Contesting Druze Heritage and Identity in Lebanon*. PhD. Thesis, University of South Florida, 2016.
- Rowayhed, Marwan G.: Walid Jumblat and Political Alliances: The Politics of Adaptation. *Middle East Critique*, vol. 20 no. 1. Spring 2011. 47–66.
- Salibi, Kamal S.: *A House of Many Mansions: The History of Lebanon*. London: I.B. Tauris, 2002.
- Seale, Patrick: *The Struggle for Syria: A Study of Post-War Politics 1945–1958*. London - New York: Yale University Press, 1986.
- Shahrestani, Muhammad b. Abdulkarim: *Muslim Sects and Divisions: The Section on Muslim Sects in Kitab al-Milal wa 'l-Nihal*. London: Kegan Paul International, 1984.
- Smyth, Phillip: Syria’s 31 Percenters: How Bashar al-Asad Built Minority Alliances and Countered Minority Foes. *Middle East Review of International Affairs*, vol. 16 no. 1., March 2012. 25-42.
- Springett, Bernard H.: *Secret Sects of Syria and the Lebanon: Consideration on their Origin, Creeds and Religious Ceremonies, and their Connection With and Influence Upon Modern Freemasonry*. New York – London, Routledge: 2013.
- Swayd, Samy: *The Druzes: An Annotated Bibliography*, Kirkland, Institute of Druze Studies, 1998.

- Thompson, Elizabeth: *Colonial Citizens: Republic Rights, Paternal Privilege, and Gender in French Syria and Lebanon*. New York: Columbia University Press, 2000.
- Swayd, Samy: *Historical Dictionary of the Druzes*. Lanham – Plymouth: The Scarecrow Press, 2006.
- Temmo, Barry: Liberated Prisoner from Israeli Jails Samir Kuntar Killed in Terrorist Shelling Attack. *SANA*, 20 December 2015. <http://sana.sy/en/?p=64500> (letöltés ideje: 2017. október 21.).
- Traboulsi, Fawwaz: *A History of Modern Lebanon*. London – Ann Arbor, Pluto Press, 2007.
- Yassin-Kassab, Robin – Al-Shami, Leila: *Burning Country: Syrians in Revolution and War*. London: Pluto Press, 2016.
- Van Dam, Nikolaos: *The Struggle for Power in Syria: Politics and Society under Asad and the Ba'th Party*. London: I. B. Tauris, 2011. 48–61.
- Walker, Paul E.: *The Caliph of Cairo: Al-Hakim bi-Amr Allah, 996-1021*. Cairo – New York: The American University in Cairo Press, 2012.
- Weinberger, Naomi Joy: *Syrian Intervention in Lebanon: The 1975–76 Civil War*. New York – Oxford: Oxford University Press, 1986.
- White, Benjamin Thomas: *The Emergence of Minorities in the Middle East: The Politics of Community in French Mandate Syria*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2011.
- William of Tyre: *A History of Deeds Done Beyond the Sea* (trans. by E. A. Babcock and A. C. Krey). New York: Columbia University Press, 1943. 2. kötet.
- Zabad, Ibrahim: *Middle Eastern Minorities: The Impact of the Arab Spring*. New York: Routledge, 2017.

Újságcikkek, blogbejegyzések:

- Al-Tamimi, Aymenn Jawad: *Islamic State Treatise: Ruling of Shari'a on the Shi'a Sects*. Blog. July 18, 2017.

<http://www.aymennjawad.org/20083/islamic-state-treatise-ruling-of-sharia-on> (letöltés ideje: 2017. október 28.).

Al-Tamimi, Aymenn Jawad: The Druze Militias of Southern Syria. *Syria Comment*, November 13, 2013.

<http://www.aymennjawad.org/14038/the-druze-militias-of-southern-syria> (letöltés ideje: 2017. szeptember 28.).

Al-Tamimi, Aymenn Jawad: Saraya Al-Tawheed: A Pro-Assad Druze Militia in Lebanon and Syria. *Syria Comment*, December 5, 2016.

<http://www.aymennjawad.org/19432/saraya-al-tawheed-a-pro-assad-druze-militia-in> (letöltés ideje: 2017. szeptember 28.).

Al-Tamimi, Aymenn Jawad: “The New Druze Militia Factions of Suwayda Province. *Syria Comment* (August 8, 2015), online: <http://www.aymennjawad.org/17695/the-new-druze-militia-factions-of-suwayda-province> (letöltés ideje: 2017. szeptember 28.).

Al-Tamimi, Aymenn Jawad: Local Loyalist Militias of Suwayda' Katibat Jalamid Urman (Dir' al-Jabal). *Syria Comment*, January 3, 2017. <http://www.aymennjawad.org/19537/local-loyalist-militias-of-suwayda-katibat> (letöltés ideje: 2017. szeptember 28.).

Al-Tamimi, Aymenn Jawad: Labawat al-Jabal: A Druze Female Militia in Suwayda' Province. *Syria Comment*, October 14, 2016. <http://www.aymennjawad.org/19286/labawat-al-jabal-a-druze-female-militia-in> (letöltés ideje: 2017. szeptember 28.).

Al-Tamimi, Aymenn Jawad: Harakat al-Hawiya al-Arabiya al-Druziya: Defending Druze Identity in Suwayda. *Syria Comment*, March 6, 2016. <http://www.aymennjawad.org/18573/harakat-al-hawiya-al-arabiya-al-druziya-defending> (letöltés ideje: 2017. szeptember 28.).

Al-Tamimi, Aymenn Jawad: *Islamic State Treatise: Ruling of Shari'a on the Shi'a Sects*. Blog. July 18, 2017. <http://www.aymennjawad.org/20083/islamic-state-treatise-ruling-of-sharia-on> (letöltés ideje: 2017. október 28.).

Ensor, Josie: Top Syrian general killed by Isil landmine near Deir Ezzor. *The Telegraph*. 18 October 2017.

<http://www.telegraph.co.uk/news/2017/10/18/top-syrian-general-killed-isil-landmine-near-deir-ez-zor/> (letöltés ideje: 2017. október 28.).

Fiske, Gavriel: In First, Druze Officer to Lead Golani Brigade. *The Times of Israel*, 24 October 2013.

<http://www.timesofisrael.com/in-first-druze-officer-to-lead-golani-brigade/> (letöltés ideje: 2017. október 21.).

Golan's Druze divided over Syria unrest. *Al Jazeera*, 28 September 2012.

<http://www.aljazeera.com/news/middleeast/2012/09/20129287535962927.html> (letöltés ideje: 2017. október 17.).

Kotes-Bar, Chen: The Girl Screamed. I don't Remember Anything Else. *The Guardian*, July 19, 2008.

<https://www.theguardian.com/world/2008/jul/19/lebanon.israelan-dthepalestinians> (letöltés ideje: 2017. október 21.)

Walieddine, Druze regional spiritual authority, dies at age 96. *The Daily Star*, April 28, 2012.

<http://www.dailystar.com.lb/News/Local-News/2012/Apr-28/171718-walieddine-druze-regional-spiritual-authority-dies-at-age-96.ashx#axzz1tIOJNVgr> (letöltés ideje: 2017. október 10.).

Egyéb internetes források:

www.abs.gov.au/CDDataOnline/

<http://druzeinfo.com/>

<http://druzestudies.info/>

<http://www.druzeheritage.org/>

www.knesset.gov.il

ATTILA KOVÁCS

The Druze and statehood in the Middle East

The Druze community is one of the most exciting and enigmatic ethnoreligious groups in the Middle East. They seceded from the Seveners in the 11th century, and settled in the territories of today's Syria, Lebanon, Israel, and Palestine. While the Druze usually live in closed and religiously isolated communities, they were able to successfully integrate into the mainstream societies around them, not just in Levant but in the diaspora as well. The paper gives a general overview of the Druze community, including their relation to statehood.

Keywords: The Druze, Middle East, Lebanon, Syria, Israel, Palestine